

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Riigiteaduste instituut

Bakalaureusetöö

Joosep Merelaht

**Balti riikide energiaalane koostöö lähtudes liberaalsest valitsustevahelisuse
teooriast**

Juhendajad:
Viljar Veebel, PhD
Andres Mäe, BA

Tartu 2012

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

Joosep Merelaht

Sisukord

1. Sissejuhatus.....	2
2. Teoreetiline raamistik: Euroopa integratsiooni seletav teooria.....	4
2.1. Valitsustevahelisuse teooria.....	5
2.1.1. Rahvusülene ja valitsustevahelisuse teooria Euroopa Liidu kontekstis....	6
2.2. Liberaalne valitsustevahelisuse teooria.....	7
2.2.1. Ratsionalisti raamistik.....	11
2.2.1.1. Riiklikud eelistused.....	13
Geopoliitilised huvid.....	13
Majanduslikud huvid.....	14
2.2.1.2. Riikidevaheline kauplemissvõimekus.....	15
2.2.2. Liberaalsele valitsustevahelisuse teooria kriitika.....	17
2.2.4. Liberaalne valitsustevaheline teooria Balti riikide energiaalase koostöö kontekstis.....	18
3. Empiiriline alus: Euroopa siseturg ning Eesti, Läti, Leedu gaasi- ja elektrituru ülevaade.....	20
3.1. Euroopa energia siseturg.....	20
3.2. Balti gaasi- ja elektrituru ülevaade.....	22
3.2.1. Eesti energiaturg.....	24
3.2.2. Läti energiaturg	26
3.2.3. Leedu energiaturg.....	27
3.3. Balti koostöö kavad.....	30
3.4. Balti Energiaturu Ühendamise plaan.....	31
4. Hinnang ja järelalus Baltiriikide energiaalasele koostööle lähtudes liberaalsest valitsustevahelisuse teoriast.....	33
5. Kokkuvõte.....	36
6. Kasutatud kirjandus.....	39
7. LISAD.....	45
8. Summary: Baltic states energy cooperation based on the theory of liberal intergovernmentalism	46

1. Sissejuhatus

Muretsemine energiajulgeoleku pärast kuulub kahtlemata poliitiliste probleemide esiritta. Baltikumis on see veelgi päevakajalisem. Energiaühenduste puudumine teiste Euroopa Liidu liikmesriikidega, v.a. Eesti-Soome elektrijuhe Estlink-1, tähendab suurt energiajulgeolekuprobleemi nii Leedule kui ka Lätile ja Eestile. Balti riigid seisavad mitme strateegilise energiavaldkonda puutuva valiku ees. Kas Eesti, Läti ja Leedu otsivad oma energialahendusi eraldi või üheskoos? Baltimaade energiapoliitikas on olemas nii ühisosa kui ka erihuvid. Tagamaks Eesti, Läti ja Leedu suutlikkust pidevalt ja tõhusalt hakkama saada väliste ja sisemiste poliitiliste, majanduslike ja tehniliste energiaprobleemidega, tuleb langetada läbimõeldud ja kaalutletuid otsuseid energiasektori tuleviku küsimuses.

Töö raamistikuks on Balti riikide energiaalane koostöö, lähtudes elektri ja maagaasi turust. Täna Euroopa Liidus moodustavad Baltimaad energiaenklaavi, mille gaasivõrku on tärned võimalikud üksnes Venemaalt ning mille elektrisüsteem on ühendatud Valgevene ja Loode-Venemaaga. Balti regiooni hetkel ainus energiaühendus Euroopa Liidu teiste liikmesmaadega on Eesti ja Soome vaheline, väikese võimsusega, merekaabel Estlink-1. Venemaa on ka ainus maagaasi tarnija Balti riikidesse. Riikidevaheline energiaalane koostöö on võimalik energiaühenduste ja kütuste osas, seetõttu piirdub väitekiri Balti riikide koostööga elektrienergia ja maagaasi sektorites.

Uurimuse eesmärk on näidata erinevusi Balti riikide energiaalases koostöös poliitilise retoorika ja tegelike koostööprojektide vahel. Käesoleva bakalaureuse töö keskne uurimusküsimus on järgmine: millised on võimalikud koostöö variandid lähtudes liberaalsest valitsustevahelisuse teooriast (*liberal intergovernmentalism*)¹, arvestades erinevaid huvisid energiasektoris Eestis, Lätis ja Leedus? Kas vastuolu riiklike ja ühishuvide vahel võimaldab riikidevahelist koostööd? Analüüs on teostatud Eesti, Läti ja Leedu elektrienergia ja maagaasi sektorite näitel.

1 Moravcsik, A. (1998) „The choice for Europe: social purpose and state power from Messina to Maastricht“

Töö on jagatud kolmeks peamiseks peatükiks. Esimeses peatükis antakse teoreetiline raamistik defineerides valitsustevahelisuse teooria mõisteid ja selgitatakse teooria poolt väljapakutud raamistikku. Teises peatükis vaadeldakse Euroopa siseturgu ja Eesti, Läti ja Leedu elektri- ja maagaasi turgu ning riiklikult eelistatud energiapoliitika sektoreid. Kolmandas peatükis antakse ülevaade Balti Energiaturu Ühendamise plaanist (*ing.k. Baltic Energy Interconnector Plan; BEMIP*) ja analüüsitakse ühe projekti kulgu Balti riikides, lähtudes liberaalse valitsustevahelisuse teooria väljapakutud raamistikust.

Valitud teema uurimiseks kasutatakse töös kolme Balti riigi võrdlevat kvalitatiivset analüüsi. Töö empiiriline osa tugineb esmastele (energiamaajandust puudutavad arengukavad, riigi julgeolekustrateegia) ja teistele allikatele (uurimused ning ajalehe- ja teadusartiklid).

2. Teoreetiline raamistik: Euroopa integratsiooni seletav teooria

Euroopa integratsiooni lahtimõtestamiseks on erinevaid mooduseid. Poliitikute seisukohtade kõrval peegeldavad akadeemilist arusaama integratsioonist nn. integratsiooniteooriad, mis püüavad seletada, miks on teatud sündmused aset leidnud ja mis võib tulevikus toimuda. Ajalooliselt on välja kujunenud kaks peamist lähenemist integratsiooniprotsessile - ühelt poolt funktsionalism ja neofunktsionalism ning teiselt poolt neorealismile rajatud valitsustevahelise koostöö teooria, mis kõik on seotud rahvusvaheliste suhete üldisemate teooriatega. Selgitamaks Balti riikide energiaalast koostööd, on uurimuses kasutatud liberaalse valitsustevahelisuse teooria poolt väljapakutud raamistikku.

2.1. Valitsustevahelisuse teooria

Neorealismi üldteooria spetsiifiliseks Euroopa integratsioonile keskenduvaks rakenduseks on nn. valitsustevahelisuse teooria (*ing. k. intergovernmentalism*). Teooria rajas Stanley Hoffmann, kelle eesmärgiks oli luua teoreetiline raamistik, milles valitsustevaheline koostöö on ühendatud realistidele omase nägemusega rahvusvaheliste suhete süsteemist, säilitades samas eeldused riikide ratsionaalsest omakasupüüdlikkusest teiste riikide ja rahvusülestest institutsioonidega suhtlemisel. Teooria näeb Euroopa Liitu kui foorumit, kus liikmesriigid proovivad saavutada konsensust ja kõik otsused võetakse vastu valitsuse esindajate poolt. Hoffmanni kohaselt ei tasu alatähtsustada valitusväliseid organisatsioone, kuid integratsiooni protsessi üle omavad suveräänsust üksnes riik ja poliitikud, kes on valijate poolt valitud.²

Teooria eeldab rahvusriikide koostööd ühiste huvide nimel, tingimusel, et see koostöö ei õhnesta riikide suveräänsust. Otsuste tegemine on valdavalt konsensuslik, säilib valitsuste poolne kontroll ning õigus otsustada koostöövormi ja ulatuse üle, mis tähendab, et riigi suveräänus pole ohustatud.³

2 McCormick, J. (2011). *European Union politics*. Palgrave Macmillan. Lk 23

3 Nugent, N. (1999). *The Government and Politics of the European Union*. Palgrave Macmillan. Lk 502

Valitsustevahelised teooriad kerkisid esiplaanile 1960. aastatel - perioodil, mida iseloomustas integratsiooni aeglustumine ja suveräänsuse tähtsustamine Euroopa Liidus. Valitsustevaheline lähenemine on kasvanud välja sellistest suurtest rahvusvaheliste suhete koolkondadest nagu realism ja neorealism. Realistliku nägemuse kohaselt domineerivad rahvusvahelistes suhetes riikide rahvuslikud huvid ning julgeolekukaalutlused, mitte ühtekuuluvustunne.⁴ Koostöö osutub raskeks, kuna riigid ei usalda üksteist. Riigid on valmis koostööks üksnes äärmise vajaduse sunnil (väline oht), mitte aga ühiste huvide kattumise tulemusena. Euroopa ühendamise koostöö määra ja vormi määravad seega ära riikide huvid. Peamised otsused langetatakse valitsustevaheliste läbirääkimiste tulemusel.⁵ Rahvusülesed institutsioonid on kõigest liikmesriikide huvide teenrid. Liikmesriikide vaheline majanduslik integratsioon ei arene evolutsiooniliselt poliitiliseks integratsiooniks, kuna rahvusriigid ei ole nõus loovutama suveräänsuse põhialuseid (välis-, kaitse- ja julgeolekupoliitika).⁶

Oluliseks uuenduseks võrreldes neorealismiga oli ka „kõrge“ ja „madala“ poliitika eristamine. Süvendatud koostöö riikide vahel Euroopa tasandil on võimalik „madalates“ valdkondades nagu põllumajandus ja kaubandus. „Kõrge“ poliitika sfäärides nagu välis- ja julgeolekupoliitika on koostöövõimalused piiratud, kuna nullsumma ruumis tähendab ühe riigi võit (suurema julgeoleku näol) teiste jaoks kaotust.⁷

2.1.1. Rahvusülene ja valitsustevahelisuse teooria Euroopa Liidu kontekstis

Enne liberaalse valitsustevahelisuse teooriani jõudmist, on oluline tutvustada teist suurt Euroopa integratsiooni seletavat teooriat, mis koondab mitmeid allteooriaid, omades märgatavaid ühisjooni neofunktsionalismi, föderalismiga ja transaktsionalismiga.⁸ Rahvusülese teooria (supranatsionalism) kohaselt toimub riikidevaheline koostöö ja integratsioon, mis ei ole enam üksnes valitsuste poolt juhitud ning kontrollitud. Integratsiooni tulemusena võivad riigid olla sunnitud toimima vastuolus oma eelistuste ja huvidega. Otsusetegemine toimub enamushääletuse alusel ja riikidel puudub veto-

4 Ibid.

5 Nugent, N. (1999). *The Government and Politics of the European Union*. Palgrave Macmillan. Lk 509

6 McCormick, J. (2011). *European Union politics*. Palgrave Macmillan. Lk 22

7 Wiener, A and Diez, T. (2004). *European Integration Theory*, Oxford University Press. Lk 75-77

8 Nugent, N. (1999). *The Government and Politics of the European Union*. Palgrave Macmillan. Lk 502

õigus. Rahvusülestel institutsioonidel on tugev mõju otsuste ja poliitikate kujundamisele ning elluviimisele.⁹

Peamised valitsustevahelise koostöö jooned Euroopa Liidus:¹⁰

- Mitmes keskses poliitikavaldkonnas, näiteks välispoliitika, julgeolek, fiskalpoliitika, sotsiaalpoliitika, haridus, kriminaalõigus jne., toimub otsustetegemine jätkuvalt rahvusriigi tasandil, vaatamata üha suurenevatele Euroopa Liidu piirangutele liikmesmaade suhtes. Euroopa Liidu institutsioonide mõju on piiratud.
- Otsused, mis puudutavad Euroopa Liidu üldist arengusuunda ja poliitilisi prioriteete, võetakse vastu riigipeade ja valitsusjuhtide poolt Euroopa Ülemkogus konsensuse alusel.
- Kõik olulised õigusaktid peavad saama Ministrite Nõukogu heakskiidu, mitmes olulises küsimuses on tegemist konsensusliku otsustamisega
- Rahvusülesed institutsioonid (Euroopa Komisjon ja Euroopa Parlament) omavad üksnes piiratud rolli otsustetegemise protsessis.

Euroopa Liidu integratsioonis nähtavad rahvusülesuse jooned:¹¹

- Euroopa Komisjoni keskne roll Euroopa Liidu päevakorra kujundamisel ning õigus korraldada sekundaarset ja regulatiivset seadusandlust.
- Ministrite Nõukogus on kasutusel kvalifitseeritud hääleteenamusega hääletamine.
- Maastrichti ja Amsterdami lepingutega anti Euroopa Parlamendile suuremad õigused seadusandlikes- ja järelevalvefunktsioonides.
- Euroopa õiguse ülimuslikkus ja otsekohaldatavus ning Euroopa Kohtu roll Euroopa õiguse interpreteerimisel ning jõustamisel.

9 McCormick, J. (2011). European Union politics. Palgrave Macmillan. Lk 23

10 Nugent, N. (1999). The Government and Politics of the European Union. Palgrave Macmillan. Lk 503

11 Nugent, N. (1999). The Government and Politics of the European Union. Palgrave Macmillan. Lk 504

2.2. Liberaalne valitsustevahelisuse teooria

Euroopa teadlaste arvates on liberaalne valitsustevahelisuse teooria (*ing. k. liberal intergovernmentalism*) teoreetiline „kool“, ilma „õpilasteta“ ja ühe „õpetajaga“ - Andrew Moravcsik.¹² Selles väitekirjas tuginetakse Moravcsiku väljatöötatud teooriale, sest see seletab riikide käitumist olukorras, kus ühtaegu tuleb arvestada nii riikide vastandlike huvisid, kui ka vajadust teha koostööd.

Liberaalne valitsustevahelisuse teooria on saavutanud baasteooria staatuse regionaalse integratsiooni uurimisel¹³, sest ühendab neofunktsionalistide vaated Euroopa Liidu liikmesriigi sise poliitika tähtsusest ja valitsuse rollist Euroopa Liidus toimuvates protsessides ja poliitiliste otsuste langetamisel. Riigi valitsuse poolt tehtavad otsused on esiteks määratletud majanduslike piirangute ja võimalustega, teiseks siseriiklike survetega ja nõudmistega. Valitsus peab võimul püsimiseks langetama otsuseid kooskõlas valijate, partei, huvigruppide ja ametnike ootustega. Kuid integratsioon Euroopa Liidu tasandil saab edasi liikuda vaid siis, kui on saavutatud ühisosa liikmesriikide huvidega.¹⁴

Liberaalne valitsustevahelisuse teooria keskendub kolmele põhilisele aspektile - rahvuslikele eelistustele, riikidevahelisele kauplemisvõimekusele ja institutsionaalsele delegerimisele.¹⁵ Teooria põhiargument on, et valitsused saavad teostada tihedamat koostööd funktsionaalsetes valdkondades ainult siis, kui nende rahvuslikud huvid ühtivad. Ka liberaalse teooria kohaselt toimub integratsioon enamasti „madalates“ poliitikavaldkondades. Andrew Moravcsiku väitel, selguvad rahvuslikud huvid siseriiklikus arengus ja põhiline valitsuste tegevuse määraja on riigisiseste majandushuvide tasakaal.¹⁶ Valitsused esmalt defineerivad oma huvid, misjärel toimuvad läbirääkimised teiste valitsustega, mille käigus selgitatakse riikidevahelised ühishuvid¹⁷. Riigid annavad seejärel teatud osa suveräänsusest riikideülelele tasandile,

12 Wiener, A and Diez, T. (2004). *European Integration Theory*, Oxford University Press. Lk 76

13 Moravcsik, A., Schimmelfennig, F. (2009) „Liberal Intergovernmentalism“ Antje Wiener ja Thomas Diez eds. *European Integration Theory* Oxford University Press, lk 67

14 McCormick, J. (2011). *European Union politics*. Palgrave Macmillan. Lk 25

15 Phinnemore, D. ja McGowan, L. (2002). *A dictionary of the European Union*. European Publication Limited, lk 258

16 Briceño Ruiz, J. (2003) *Le libéralisme intergouvernemental et le nouveau régionalisme caribéen*, *Érudit, Études internationales*, nr. 34, lk. 361

17 Moravcsik, A. (1993). *Preferences and power in the European Community: a liberal intergovernmentalist approach*. *Journal of Common Market Studies* 31, lk 481

kuid säilitavad kontrolli Euroopa Liidu poliitiliste protsesside üle¹⁸.

Kui varasemas neorealistikus diskursuses käsitleti riike kui ratsionaalselt käituvaid, kuid fikseeritud huvidega üksusi, siis liberaalne valitsustevaheline teooria pöörab tähelepanu mh ka sellele, kuidas rahvuslike huvide defineerimine aset leiab. Euroopa integratsioonis keskenduvad riigid eelkõige oma rahvuslikele huvidele, mis määratletakse kõigepealt siseriiklike otsustusprotsesside kaudu (erinevate ühiskondlike gruppide omavahelise võistluse käigus), misjärel valitsused kaitsevad neidsamu huve juba Euroopa tasandil.¹⁹ Rahvusülestel institutsioonidel on eelkõige tagada kokkulepetest kinnipidamine, sest integratsioon saab oma legitiimsuse ainult rahvusriikidelt.²⁰

Liberaalse valitsustevahelisuse teooria autorite kohaselt on nende lähenemise peamine erinevus teiste teooriate ees suutlikkus selgitada Euroopa Liidu poliitikat²¹ lähtudes kahest eeldusest.

Esimeseks eelduseks on see, et riigid on põhilised tegutsejad rahvusvahelistes suhetes. Euroopa Liidu integratsiooni uuritakse oludes, kus riikide tegevus toimub riikidevahelisel tasandil ja tingimusel, et riikide tegevust ei piira ükski seadus ning riikide vahel toimuvad läbirääkimised, et jõuda koostöö kaudu oma siseriiklike eesmärkideni.²² Teise eelduse kohaselt on riigid ratsionaalsed. Vastavalt olukorrale kaaluvad riigid alternatiivseid võimalusi ja valivad maksimaalset tulu või rahulolu pakkuva variandi. Riikidevahelised kokkulepped ja ühised rahvusvahelised institutsioonid on seletatavad läbi kollektiivsete huvide. Riikide ratsionaalne otsus võib tuleneda nii majanduslikest kui ka geopoliitilistest mõjudest.²³

Samas ei pruugi kõik riigi otsused tuleneda materiaalsetest vajadustest. Otsuseid tehakse ka ideedest ja ideoloogiatest lähtuvalt.²⁴

18 Rosamond, B. (2000). *Theories of European Integration*. Palgrave Macmillan. Lk 137-138

19 McCormick, J. (2011). *European Union politics*. Palgrave Macmillan. Lk 18, 25

20 McCormick, J. (2011). *European Union politics*. Palgrave Macmillan. Lk 23

21 Moravcsik, A., Schimmelfennig, F. (2009) „Liberal Intergovernmentalism“ Antje Wiener ja Thomas Diez eds. *European Integration Theory* Oxford University Press, lk 68

22 Ibid.

23 Ibid.

24 Moravcsik, A. (1998) „The choice for Europe: social purpose and state power from Messina to

Tabel 1. Liberaalne valitsustevahelisuse teooria

Poliitika tasemed/abstraktsioonid	<i>Eelistused</i>	<i>Koostöö</i>	<i>Institutsioonid</i>
„Kõrge“	Ratsionaalne institutsionalism		
„Keskmine“	Riigikeskne liberalism	Riikidevaheline kauplemine	Institutsionaalne delegeerimine – rahvusülene tasand
„Madal“	Siseriiklikud majanduslikud huvid	Valitsustevaheline asümmeetriline vastastikune sõltuvus	Usaldusväärsus

Allikas: Wiener, A and Diez, T. (2004). European Integration Theory, Oxford University Press. Lk 76

Moravcsik loob rahvusvahelise koostöö kirjeldamiseks raamistiku, mis aitab selgitada riigi otsuseid rahvusvaheliste suhete süsteemis.²⁵ Seda raamistikku laiendas Frank Schimmelfenning, kes määras erinevad tegevused, mida riik teeb eri poliitilistel tasanditel.²⁶ Nende arusaama riikidevahelisest koostööst võtab kokku Tabel 1.

Esimeseks ja kõige kõrgemaks tasandiks on Schimmelfenning kohaselt ratsionaalne institutsionalism, mis selgitab Euroopa integratsiooni. Euroopa Liit ja selles toimuv on rahvusvaheline institutsioon ja sellega seletatav ka rahvusvaheliste suhete perspektiivis.²⁷ Andrew Moravcsik toob välja Euroopa Komisjoni, mida ta näeb kui rahvusvahelist režiimi poliitiliseks koostööks, kus normaliseeritakse liikmesriikide valitsuste tegevust²⁸, sest valitsustevahelisuse teooria eeldab, et liikmesriigid on

Maastricht“ lk 23

25 Moravcsik, A. (1998) „The choice for Europe: social purpose and state power from Messina to Maastricht“ lk 18

26 Wiener, A and Diez, T. (2004). European Integration Theory, Oxford University Press. Lk 76

27 Ibid.

28 Moravcsik, A. (1993). Preferences and power in the European Community: a liberal intergovernmentalist approach. Journal of Common Market Studies 31, lk 480

rahvusvahelises poliitikas kesksel kohal ja tegevus toimub seadusetuse keskkonnas.²⁹

2.2.1. Ratsionalisti raamistik

Selgitamaks Balti riikide energiaalast koostööd kasutatakse väitekirjas liberaalse valitsustevahelisuse teooria poolt välja pakutud rahvusvahelise koostöö raamistikku. Üldise raamistiku sees paneb valitsustevahelisuse teooria paika „keskmise“ abstrakstiooni taseme ehk „ratsionalisti raamistiku“ (*ing. k. a rationalist framework*) (*raamistiku mudelit vt. Tabel 2*), mis seletab rahvusvahelist koostööd.³⁰ See raamistik koosneb kolmest lähenemisest: riigikesksest liberalismist (siseriiklikud läbirääkimised riiklike huvide leidmiseks), riikide kauplemissvõimekusest ning funktsionaalsest institutsioonide valikust ja delegeerimisest³¹, mille abil selgitatakse läbirääkimiste tulemusi järk-järguliselt.³²

Siseriiklikud läbirääkimised riiklike huvide leidmiseks ei tähenda mitte ainult eesmärkide väljatoomist erinevates valdkondades, vaid ühtseid ja selgepiirilisi välispoliitika aluseid, mida riik taotleb, et arendada eksporti, julgeolekut, oma ideelisi eesmärke. Huvid jagunevad majanduslikeks- ja geopoliitilisteks huvideks.³³ Samas tunnistas Moravcsik, et enamasti on riiklike huvide leidmine valdkonnapõhine ja üldised alused jäävad tagaplaanile.³⁴

Riikidevaheline kauplemissvõimekus muudab rahvusvahelised läbirääkimised sisuliseks koostööks. Riigid arendavad strateegiaid ja peavad läbirääkimisi teiste riikidega jõudmaks niisuguste tulemusteni, mis rahuldavad riikide huve ja mille realiseerimisel tõuseks rahvusvahelises koostööst tulu.³⁵

29 Wiener, A and Diez, T. (2004). European Integration Theory, Oxford University Press. Lk 76

30 Moravcsik, A. (1998) „The choice for Europe: social purpose and state power from Messina to Maastricht“ lk 18

31 Moravcsik, A. (1998) „The choice for Europe: social purpose and state power from Messina to Maastricht“ lk 20

32 Wiener, A and Diez, T. (2004). European Integration Theory, Oxford University Press. Lk 78

33 Moravcsik, A. (1998) „The choice for Europe: social purpose and state power from Messina to Maastricht“ lk 20

34 Wiener, A and Diez, T. (2004). European Integration Theory, Oxford University Press. Lk 77

35 Moravcsik, A. (1998) „The choice for Europe: social purpose and state power from Messina to Maastricht“ lk 20

Pärast kokkulepete saavutamist tehakse valikud rahvusvaheliste institutsioonide osas. Riigid loovutavad osa suveräänsusest, lootes saavutada suuremat tulu läbi rahvusvaheliste organisatsioonide. Samuti tuleb riikidel otsustada volituste delegeerimine ja võimu andmine rahvusvahelistele institutsioonidele, tagamaks läbirääkimiste käigus kokkulepitud tulemuste saavutamise.³⁶ Moravcsik ütleb siiski, et riigid ei pea valima kindlaid, hierarhiliselt paika pandud esindajad või mehhanisme rahvusvaheliste suhete süsteemis, kuigi nt. Euroopa Komisjoniga seonduvas on selline tegevus vajalik. Isegi kui institutsioonide juhid ei pruugi olla riikliku poliitikaga üksmeelel, peavad nad rahvusvahelistes suhetes järgima riikide delegeeritud volitusi. Seda eriti küsimustes, mis puudutavad riiklikult tähtsaid teemasid. Selle töö kontekstis on selleks kolme Balti riiki huvid energia valdkonnas. Institutsioonid, millele on vastavad volitused antud, peavad seisma riigi huvide eest.³⁷

Väitekirjas kasutab autor kahes läbirääkimiste staadiumis - riiklike eelistuste ja rahvusvahelises riikide kauplemisvõimekuse osas välja toodud aspekte, analüüsivaks Balti riikide energiaalast koostööd.

Tabel 2. Rahvusvaheline koostöö: Ratsionalisti raamistik

Läbirääkimiste staadium	<i>Riiklikud eelistused</i>	<i>Rahvusvaheline riikidevaheline kauplemine</i>	<i>Institutsionaalne valik – rahvusülene tasand</i>
Protsessid	Majanduslikud-geopoliitilised huvid	Asümmeetriline ja vastastikune sõltuvus või riigiülene ettevõtlus	Föderalistlik ideoloogia või tsentraliseeritud tehnokraatlik juhtimine
Tulemid	Riiklikud eelistused	Sisulised kokkulepped	Õiguste delegeerimine riigiülestele institutsioonidele.

Moravcsik, A. (1998) „The choice for Europe: social purpose and state power from Messina to Maastricht“ lk 24

36 Wiener, A and Diez, T. (2004). European Integration Theory, Oxford University Press. Lk 78
37 Ibid.

2.2.1.1. Riiklikud eelistused

Esimene faas, selgitamaks rahvusvahelisi läbirääkimisi on arusaam riiklikest eelistustest. Moravcsik defineerib riiklike eelistusi kui „hulka korrapäraseid ja kaalutletud sisulisi väljundeid, mis võivad tingida riigi välispoliitika“³⁸. Eelistused väljenduvad riigisiseste huvigruppide mõjuna riigile. Vastupidiselt strateegiatele on eelistused olukorrapõhised ja võivad ajas muutuda. Ei ole oluline, et riigi sisepoliitika oleks ühtne. Tähtis on silmas pidada ühtse välispoliitika olemasolu, mida saab teostada ainult riik ja selle valitsus.³⁹ Moravcsiku poolt välja pakutud keskne küsimus on järgmine - kas liikmesriikide sisepoliitika kujundamisel on suurem osatähtsus majanduslikel või geopoliitilistel huvidel.⁴⁰

Riikide üldine eesmärk läbirääkimistel on võimalikult suur tulu. Selgitamaks riikide edukust on kasutusele võetud kaks erinevat kategooriat: riikide geopoliitilised- ja majanduslikud huvid. Geopoliitilised huvid väljenduvad riiklikus suveräänsuses ja territoriaalses puutumatuses, kaitstuses militaarsete või ideoloogiliste ohtude eest. Majanduslikud huvid tulenevad vajadusest kontrollida piiriüleste tehingute ja kapitali liikuvust ning nende muutumist.⁴¹

Geopoliitilised huvid

Euroopa integratsiooni ajaloos on geopoliitilised ja ideoloogilised huvid riikide eelistuses mänginud olulist rolli. Ainuüksi majanduslike huvidega oleks Euroopa integratsioon viinud tugevalt institutsionaliseeritud, üle-Euroopalisse vabakaubandus piirkonda, ilma selge poliitilise aluseta. Ideoloogilised ja geopoliitilised eelistused on vajalikud täiendused olukorrast lähtuvatele majanduslikele eelistustele, selgitamaks Euroopa Liidu olemust, liikmelisust ja Euroopa Liidu integrtsiiooni tervikuna.⁴²

38 Ibid.

39 Moravcsik, A. (1998) „The choice for Europe: social purpose and state power from Messina to Maastricht“ lk 22

40 Laursen, F. (2008) Theory and Practice of Regional Integration, vol. 8, nr. 3, lk 6

41 Moravcsik, A. (1998) „The choice for Europe: social purpose and state power from Messina to Maastricht“ lk 26

42 Wiener, A and Diez, T. (2004). European Integration Theory, Oxford University Press. Lk 79

Hoolimata eri mõjutajatest ja siseriikliku poliitika mitmekesisusest jätkab liberaalne valitustevaheline teooria riigi käsitlemist kui ühtsete eesmärkidega tegutsejat rahvusvaheliste suhet süsteemis. Eeldatakse, et siseriiklikud läbirääkimised, riigi esindamine ja diplomaatia on suunatud täitma ühiseid eesmärke. Samuti ei ole riikide eelistused kunagi fikseeritud. Need võivad muutuda ja erineda vastavalt ajale, kohale ja teemale, mida käsitletakse.⁴³

Majanduslikud huvid

Riikide eelistuste määratlemisel mängivad olulist rolli majanduslikud huvid. Kui geopoliitilised huvid keskenduvad integratsiooni kaudsetele tagajärgedele, siis riigi majanduspoliitika keskendub integratsiooni majanduslikele tulemitele.⁴⁴ Liberaalne valitustevaheline teooria lähtub Euroopa Liidu tasandist, tingmusel, et enamus algseid liikmesriikide integratsioonile suunatud poliitilisi otsuseid olid majanduslikud ja sõja võimalus demokraatlike liikmesriikide vahel oli väike. Moravcsiku empiirilised uurimused on näidanud, et Euroopa integratsioon on põhiliselt toimunud majandusliku integratsiooni tasandil. Väiksemat tähelepanu on pööratud teistele teemadele nagu julgeolek ja Euroopa ideaalid.⁴⁵

Kuigi Euroopa Liidu tekkel olid olulisel kohal geopoliitilised huvid, on põhiline integratsioon toimunud majandussfääris ning sama loogikat on järginud ka liikmesriigid. Tulenevalt riikide huvist hoida majanduskasvu ja omada eelist teiste riikide ees, kasutatakse integratsiooni vahendina saavutamaks soovitavaid tulemusi. Levinud moodused on kodumaistele ettevõtetele suhtelise eelise loomine ja sobivate regulatsioonide ning eelarvepiirangute väljakauplemine liikmesriikide vahelistel läbirääkimistel.⁴⁶ See on olnud ja on ka üks peamisi riikidevaheliste konfliktide ja integratsiooni pärssivate tegurite allikas. Näitena võib tuua Margaret Thatcheri ja Charles de Gaulle'i natsionalistliku poliitika, mis tuginedes valitustevahelisele koostööle, kaitses Euroopa Ühenduses oma riigi majanduslikke huve.⁴⁷

43 Moravcsik, A., Schimmelfennig, F. (2009) „Liberal Intergovernmentalism“ Antje Wiener ja Thomas Diez eds. *European Integration Theory* Oxford University Press, lk 69

44 Moravcsik, A. (1998) „The choice for Europe: social purpose and state power from Messina to Maastricht“ lk 34

45 Moravcsik, A., Schimmelfennig, F. (2009) „Liberal Intergovernmentalism“ Antje Wiener ja Thomas Diez eds. *European Integration Theory* Oxford University Press, lk 70

46 Ibid.

47 Moravcsik, A. (1998) „The choice for Europe: social purpose and state power from Messina to

Selle väitekirja autor juhindub riikide majanduslike huvide analüüsmisel viiest punktist:⁴⁸

1. Riikide valdkondlikud huvid. Antud töö kontekstis võivad siseriiklikeks huvideks olla turgude integreerimisest tulenevad gaasi- ja elektri hinnad, mis mõjutavad poliitikute populaarsust, samuti riigisiseste erinevate huvigruppide arvamused ja soovid. Riigid eelistavad liberaliseerida neid valdkondi, milles neil on suhteline konkurentsieelis.
2. Huvide muutmise ajastamine. Riik peab suutma kaasas käia tehnoloogia arengu ja muutuva maailmaga, tagamaks parimat tulemusi.
3. Välispoliitika ühetaolisus ja püsivus. Rahvusvahelised läbirääkimised peavad olema suunatud ja kaalutletud igal tasandil. See tagab stabiilsuse ja aitab ellu viia ka geopoliitilisi huve.
4. Otsuste vastuvõtmine. Riikliku majanduspoliitika ja huvid määrab valitsev partei, huvigrupid, ametnikud.
5. Konfidentsiaalsus poliitikat teostavate osapoolte seas, saavutamaks etteseadud eesmäärke.

2.2.1.2. Riikidevaheline kauplemisvõimekus

Riikide eelistused on enamikel juhtudel erinevad. Eri huvidega riikide läbirääkimiste tulemusi seletab liberaalne valitsustevahelisuse teooria riikidevahelise kauplemisega. Riigid peavad tegema koostööd, et tulu tõuseks kõigile osalistele. Samaaegselt tekib küsimus, kuidas koostööst tulenevat tulu jagada. Tulude jaotus on ka üks koostöö katkemise ja lõppemise võimalikke allikaid. Riikidevaheline kauplemine aitab tulude jaotust kontrollida ja ohjata läbi riikide kauplemisvõimekuse (ing. k. bargaining power).⁴⁹

Kauplemisvõimekus võib tuleneda erinevatest faktoritest. Valitsustevahelisuse teooria

Maastricht“ lk 27

48 Moravcsik, A. (1998) „The choice for Europe: social purpose and state power from Messina to Maastricht“ lk 49

49 Moravcsik, A., Schimmelfennig, F. (2009) „Liberal Intergovernmentalism“ Antje Wiener ja Thomas Diez eds. European Integration Theory Oxford University Press, lk 71

lähtub Euroopa Liidu kontekstis asümmeetrilisest vastastikusest sõltuvusest, mis hõlmab tulu ebavõrdset jagamist, tulenevalt informatsiooni olemasolust ja kättesaadavusest ning eelnevatest kokkulepetest. Üldjuhul on riikidel, kellel ei ole vaja saavutada kokkuleppeid, võimalus küsida ülejäänud osapooltelt endale sobilikke soodustusi. Samas on neil riikidel, kellel on parem arusaam partnerite eelistustest ja kes omavad rohkem informatsiooni, paremad võimalused koostööst saadava tulu jaotamisel. Kuid riigid, kes omavad suurimat kauplemisvõimekust ja saavad integratsioonist suuremat tulu (võrreldes olemasolevate alternatiividega), peavad informatsiooni hankimiseks ja tulude kättesaamiseks tegema suurimaid kulutusi. Ja riigid, kelle tulud ja kulud on väiksemad, säilitavad võimekuse esitada läbirääkimistel oma tingimusi.⁵⁰

Moravcsik toob välja kolm faktorit, mis määravad riikidevahelise kauplemise tulemuse:⁵¹

1. Alternatiivid ühepoolsele poliitikale ja *status quo* hoidmise soov määravad riigi võimalused otsuste vetostamisel. Need, kes soovivad kokkuleppeni jõuda, panustavad sellesse rohkem.
2. Alternatiivsete koalitsioonide olemasolu. Riigid lähtuvad koostööotsuste langetamisel alternatiivkulu põhimõttest – kas hetkel loodavast koalitsioonist saadav kasu kaalub üles tulevikus loodavast koalitsioonist saadava tulu.
3. Võimalus kasutada pakett-tehinguid (*ing. k. package deals*). Riikide võimalus ühendada erinevad teemad ja kokkulepped, saavutamaks võimalikult suurt tulu.

Euroopa Liidu integratsioonis on pakett-tehingutel väidetavalt kõige suurem roll.

2.2.2. Liberaalsele valitsustevahelisuse teooria kriitika

Liberaalset valitsustevahelisuse teooriat peetakse kompromissituks ja ebasobivaks raamistikuks tõlgendamaks tänapäeva rahvusvahelist olukorda. Mitme erineva muutuja

50 Moravcsik, A., Schimmelfennig, F. (2009) „Liberal Intergovernmentalism“ Antje Wiener ja Thomas Diez eds. *European Integration Theory* Oxford University Press, lk 70-71

51 Laursen, F. (2008) *Theory and Practice of Regional Integration*, vol. 8, nr. 3, lk 7

olemasolu ja riikidevahelised mitmetasandilised suhted on tinginud liberaalse valitsustevahelise teooria kriitika.⁵²

Nugent väidab, et liberaalne valitsustevahelisuse teooria on liiga selektiivne ja teoreetiline raamistik piiratud, seletamaks Euroopa integratsiooni. Nugent rõhutab Moravcsiku liigset keskendumist ajaloole ja vähest fokuseeritust päevakajalistele ja olevikuga seonduvatele probleemidele.⁵³ Euroopa Komisjon on üks näide, mis on toiminud vastupidiselt liberaalsele valitsustevahelisuse teorialle, sest liikmesriikide valitsuste otsustusõigust on üha enam suunatud riikideülelele tasandile.

Valitsustevahelisuse teooria liigne keskendumine läbirääkimiste viimastele etappidele ja formaalse küljele, on kaasa toonud kriitika, mis ei ole nõus välja jätma mitteformaalset integratsiooni. Kriitikute kohaselt ei saa integratsioon toimuda üksnes formaalsel viisil ehk siis läbi liikmesriikide valitsuste.⁵⁴

Kolmandaks kritiseeritakse teooria ebapiisavat tähelepanu riigile kui nn. „mustale kastile“, rõhutades, et riiki peab võtma kui tervikut ja seda ei ole võimalik ratsionaalsete meetoditega tõlgendada.⁵⁵ Forster'i kohaselt ei kirjelda liberaalne valitsustevahelisuse teooria valitsuste poliitiliste otsuste teket. Poliitika pole alati ratsionaalne protsess: ideoloogiad, uskumused, sümbolid mängivad samamoodi olulist rolli poliitika kujunemisel.⁵⁶

Neljanda punktina toob Nugent välja ilmselt kõige enam kõlapinda leidnud kriitika aspekti, mida on välja toodud nii liberaalse kui ka algese valitustevahelisuse teooria kohta. Kriitikute väitel, alahindavad need kaks teooriat järjepidevalt riigiüleste institutsioonide nagu nt. Euroopa Komisjoni ja Euroopa Kohtu ning rahvusvaheliste ettevõtete ja huvigruppide mõju Euroopa integratsioonile. On avaldatud empiirilisi uurimusi, mis näitavad, et Euroopa Komisjon tegutseb teatud määral kui iseseisev otsuste tegija. Moravcsiku väitel tegutsevad riikideüleled institsioonid vastavalt

52 Nugent, N. (1999). *The Government and Politics of the European Union*. Palgrave Macmillan. Lk 509

53 Ibid. Lk 510

54 Ibid.

55 Ibid.

56 Forster, A. (1998). *Britain and the Negotiation of the Maastricht Treaty: A Critique of Liberal Intergovernmentalism*. *Journal of Common Market Studies*, lk 364

liikmesriikide valitsuste poolt ettemääratud kavale.⁵⁷

Wincotti arvates pole liberaalne valitsustevahelisuse teooria mitte teooria vaid lähenemine, sest teooria autor - Moravcsik ei loo piisavat raamistikku ja kriteeriume, mille najal saaks teooria empiiriliselts ümber lükata.⁵⁸

2.2.4. Liberaalne valitsustevaheline teooria Balti riikide energiaalase koostöö kontekstis

Lisaks eelpool mainitud riiklikest eelistustest ja riikidevahelisest kauplemisevõimekust tulenevatele aspektidele, annab valitsustevahelisuse teooria veel mõned eeldused, mida on võimalik kasutada antud töö kontekstis.

Küsites millise lisaväärtuse annab liberaalne valitsustevaheline teooria selgitamaks Balti riikide energiaalast koostööd, võib välja tuua kaks aspekti. Liberaalne valitsustevahelisuse teooria toob ühe ideena välja, et riigid, kes osalevad riikidevahelises kauplemises kasutavad kõiki oma võimalusi, et olla domineerival positsioonil ja suurendada oma võimu teiste liikmesriikide üle⁵⁹. Sarnane olukord on nn. „nullsumma mängus“, kus igas olukorras tähendab ühe osalise võit, teise kaotust. Integratsioon ja koostöö annavad domineerivatele riikidel võimaluse kasutada oma kauplemisevõimekust oma mõjuvõimu suurendamiseks. Ühendatud institutsioonid ja projektid teenivad üldjuhul domineerivate riikide huve.⁶⁰ Liberaalne valitsustevahelisuse teooria võimaldab hinnata seda, kas Balti riikide energia-alases koostöös on domineerivaid riike või on kauplemispositsioonide omamine olukorrapõhine ehk konkreetsest projektist lähtuv.

Kasutades eelnevalt väljatoodud raamistikku, võib valitustevahelisuse teooriat võtta kui anti-teooriat, mis proovib selgitada, miks integratsioon ei toimi ega ole jätkusuutlik. Teooria seab kahtluse alla pikas perspektiivis välja toodud plaanid, väites, et riigid

57 Nugent, N. (1999). *The Government and Politics of the European Union*. Palgrave Macmillan. Lk 511

58 Rosamond, B. (2000). *Theories of European Integration*. Palgrave Macmillan. Lk 146

59 Wiener, A and Diez, T. (2004). *European Integration Theory*, Oxford University Press. Lk 83

60 Farrell, M. ja Fella, S. ja Newman, M. (2002). *European Integration in the 21st Century*. Sage Publications. Lk 147

eelistavad lühiajalisi plaane, kuna need annavad parema võimaluse muuta riikidevahelist jõudude tasakaalu ja arvestada valijate kiiresti muutuda võivate huvidega.⁶¹ „Nullsumma mäng“ kahjustab osade riikide huve, mis omakorda seab riigid valiku ette: kas osaleda ja arvestada eeldatavate tulemustega või mitte osaleda ja riskida üldise tõrjutusega, mis võib kahjustada riigi edasiste välispoliitiliste eesmärkide saavutamist. Seega omavad regionaalsed projektid, nt need mis on välja toodud Balti Energiaturu Ühendamise plaanis (*ing.k. Baltic Energy Interconnector Plan; BEMIP*), uue tuumaelektrijaama ehitus Leetu ja LNG terminali rajamine⁶², märkimisväärset mõju riigi otsuste langetamisel.

61 Moravcsik, A., Vachudova, M., 2003. National interests, state power, and EU enlargement. *East European Politics and Society*, 17 (1), lk. 45

62 Annual Report on Electricity and Natural Gas Markets of the Republic of Lithuania to the European Commission, National Control Commission for Prices and Energy, Vilnius, 2011, lk 5

3. Empiiriline alus: Euroopa siseturg ning Eesti, Läti, Leedu gaasi- ja elektrituru ülevaade

3.1. Euroopa energia siseturg

Viimase 30 aasta jooksul on energiapoliitika arenenud riikliku tähtsusega küsimusest kogu Euroopa Liitu puudutavaks poliitiliselt oluliseks teemaks, mille peamine eesmärk on luua ühine elektri ja maagaasi siseturg (ing. k. internal energy market). Siseturg tähendab seda, et kõik Euroopa Liidu liikmed omavad liikmesriikidest naabermaadega võrguühendusi, mille kaudu on võimalik osta ja müüa elektrienergiat ja maagaasi ühistel alustel, Euroopa Liidu territooriumil⁶³. Euroopa ühise energiaturu loomine algas 1990-ndate alguses, kui Euroopa Komisjon jõudis järeldusele, et riiklikud monopolid takistavad Euroopa kaupade ja teenuste vaba liikumist ning siseturu teket.

Ühise turu loomise üheks argumendiks on varustuskindluse kasv. Omades mitmeid võrguühendusi oma naaberriikidega ja toimivat vastastikust koostööd, annab see riigile kindluse, et nt. ühe ühenduse katkemine ei tähenda suurt probleemi tarbijatele, kuna tagatud on energiaga varustus teiste võrguühenduste kaudu. Mitmepoolsed ühendused on suurendavad nende riikide ja regioonide varustuskindlust, mis eksisteerivad energiasaarte ja isoleeritud võrkudega, nagu seda hetkel on Balti riikide elektrienergia ja maagaasi turud.⁶⁴

Energiaturgude, eelkõige elektriturgude avamist, toetasid enim Suurbritannia ja Põhjamaad. 2004. aastal maagaasi defitsiiti kogenud Ühendkuningriigis võimaldas avatud turg suurendada varustuskindlust, Põhjamaade tarbijatele andis ühendatud ja liberaliseeritud elektrienergia turg olulise hinnaeelise, võrreldes muu mandri-Euroopaga.

Euroopa Liidus pole enam eesmärgiks pelgalt energiaturgude avamine, vaid ühenduse sisese laiapõhjalise ja ühtse energiapoliitika loomine. Energia siseturu rajamisel on elektri- ja maagaasi sektoris sarnased eesmärgid. Selleks, et oleks võimalik luua ühised siseturud, peab esmalt reformima liikmesriikide elektri- ja gaasiturud. See loob eelduse

63 Kukke, M. (2011) Energiaturukorralus, Äripäev, Tallinn. Lk 11

64 Kukke, M. (2011) Energiaturukorralus, Äripäev, Tallinn. Lk 18

lähiriikide piirkondlikeks elektri- ja gaasiturude asutamiseks, misjärel on võimalik siduda need kokku regionaalseks- ja edasi üle Euroopa Liiduliseks siseturuks. Vastavalt „Energia 2020“ arengukavale loodetakse see saavutada 2014. aasta lõpuks.⁶⁵

Euroopa Liidus jagunevad elektriturud seitsmeks regiooniks:⁶⁶

- Põhjamaade: Taani, Soome, Saksamaa, Norra, Poola, Rootsi.
- Kesk-Lääne: Belgia, Prantsusmaa, Saksamaa, Luksemburg, Holland.
- Kesk-Ida: Austraalia, Tšehhi Vabariik, Ungari, Poola, Slovakkia, Sloveenia.
- Kesk-Lõuna: Austria, Prantsusmaa, Saksamaa, Kreeka, Itaalia
- Edela: Prantsusmaa, Portugal, Hispaania
- Suurbritannia-Iirimaa regioon: Prantsusmaa, Iirimaa, Suurbritannia
- Balti regioon: Eesti, Läti, Leedu.

Gaasiturude regioonid on kolm:⁶⁷

- Loode-Euroopa regioon: Holland, Belgia, Prantsusmaa, Suurbritannia, Iirimaa, Saksamaa, Taani ja Rootsi.
- Lõuna- Euroopa: Hispaania, Portugal, Prantsusmaa.
- Lõuna- ja Kagu-Euroopa: Itaalia, Austria, Slovakkia, Ungari, Kreeka, Poola, Tšehhi Vabariik, Bulgaaria, Rumeenia.

Euroopa energiapoliitika on maagaasikesksel kohal. Tulenevalt maagaasi füüsilistest omadustest on seda energiakandjat suhteliselt raske hoiustada ning tarbijad on seotud torujuhtmetega, seega regionaliseerunud. Erinevalt toornaftast, mille maailmaturg on toimiv, on Euroopa gaasiturgu kujundanud pikaajalised ja ajaloolised suhted tarnijate ja tarbijate vahel.

Võistluspositsioonide pärast Euroopa maagaasi turul on kaasa toonud konkureerivate tarnijate ühepoolsed sammud võistlevate projektide nurjamiseks, nt Venemaa surve Nabucco gaasitoru vastu. Mõned maagaasi projektid omavad tugevat geopoliitilist

65 Energia 2020: Säätava, konkurentsivõimelise ja kindla energia strateegia, 2010, Euroopa Komisjon, Brüssel. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52010DC0639:ET:HTML:NOT>

66 Turgude geograafiline paiknemine(elekter). http://www.energyregulators.eu/portal/page/portal/EER_HOME/EER_ACTIVITIES/EER_INITIATIVES/ERI

67 Turgude geograafiline paiknemine(gaas): http://www.energyregulators.eu/portal/page/portal/EER_HOME/EER_ACTIVITIES/EER_INITIATIVES/GRI

aspekti, nt. võimalusi importida maagaasi Kaspia-regionist takistavad rahvusvahelised sanktsioonid Iraani vastu, osade rannikuriikide vastuseis Turkmenistani ühendava torujuhtme rajamisele merepõhja ning Aserbaidžaaani suutlikus tarnida gaasi Euroopa turule.⁶⁸ Läänemere idakalda riike Eestit, Lätit, Leedut ja Soomet eristab muust Euroopa Liidust asjaolu, et nende maade gaasivõrk ei ole ühendatud ühegi teise Euroopa Liidu liikmesriigi gaasivõrguga. Seega, ei kuulu need neli riiki ka ühtegi regionaalsesse gaasiturgu.

Euroopa Liit on algatanud projekti, mille eesmärgiks on moodustada ühtne Läänemere regiooni elektri- ja gaasiturgu. Balti riikide (Eesti, Läti ja Leedu) lõimumiseks loodi 2009. aastal Baltimaade energiaturu ühendamise plaan (BEMIP). Tegemist on elektri- ja gaasituru ühendamise kavaga, mille eesmärk on varustuskindluse ja võrguühenduste suurendamine Baltimaades.⁶⁹ Baltimaad on ühise lähiminevikuga, geograafilise asukohaga ning üsna samase kauplemissvõimekusega väikeriigid. Nende riikide välis- ja julgeolekupoliitika põhilised mured, püüdlused ja alused on vaatamata erisustele valitud stiilis ning vahendites, siiski samad ja ühised.

3.2. Balti gaasi- ja elektrituru ülevaade

Muretsemine energiajulgeoleku ja varustuskindluse pärast kuulub kahtlemata poliitiliste probleemide esiritta. Balti riikides on need probleemid veelgi päevakajalisemad. "Energiakenklaavi" staatus, millel pole energiaühendusi teiste Euroopa Liidu liikmesriikidega, tähendab suurt energiamajanduslikku probleemi nii Leedule, Lätile kui ka Eestile. Lahenduste otsimist raskendab seegi, et enklaavi sees on veel kolm tillukest enklaavi ehk kolm erinevate reeglitega väikest energiaturgu. Elektrituru puhul tähendab see, et Balti riikide turud ei ole omavahel integreeritud. Eesti on liitunud Nordpooli kauplemisspiirkonnaga, Lätis on oma elektrienergia turg ja Leedu on asutanud oma regionaalse turu - Baltpooli, mille ülesehitus erineb Põhjamaade turust, millega kõik kolm Balti riiki ühineda soovivad. Tegemist on ebaefektiivse turukorraldusega.⁷⁰

68 Sprüds, A. ja Rostoks, T. (2009) Energy : pulling the Baltic Sea region together or apart? Latvian Institute of International Affairs, Riia, Zinātne lk 18

69 Baltimaade energiaturu ühendamise plaan: <http://elering.ee/projektid-bemip/>

70 Nergi, A-M. (2012) „Andres Tropp: tuumajaamas osalemine selgub jaanipäevaks“ Eesti Päevaleht, 30.01.2012, lk 11

Energia tarbimine Balti riikides on tihedalt seotud niisuguste aspektidega nagu riigisisene energia tootmine, ajalooliselt väljakujunenud transiitvõrgud ja infrastruktuur ning majanduslikud ja poliitilised huvid. Esmaste energiaallikate osakaal ja päritolu on igas riigis erinev. See omakorda muudab ka iga riigi olukorra unikaalseks. Eesti on ainuke riik maailmas, mille peamine energiaallikas on põlevkivi.⁷¹ 2008. aastal toodeti Eestis 94% elektrienergiast põlevkivist.⁷² Võrreldes Eesti ja Leeduga moodustab maagaas Läti energiabilansis tervelt ühe kolmandiku.⁷³ Seoses uue soojuselektrijaama käikuandmisega Riias kasvas Lätis maagaasi vajadus 2009. aastal veelgi.⁷⁴ Lisaks teeb Läti energeetika eriliseks 2,5 miljardi kuupmeetri mahuga maagaasihoidla Incukalnsis, mis tagab gaasivarud kõigile kolmele Balti riigile ja Pihkva regioonile Venemaal.⁷⁵ Ignalina tuumaelektrijaam (edaspidi TEJ) oli taasisesisvumisest alates Leedu peamine energiaallikas, kuni see 2009. aasta detsembris lõplikult suleti. Viimasel viiel aastal vaid poole võimsusega töötanud Ignalina tootis enne sulgemist umbes 80% Leedu elektrist.⁷⁶ Elektrienergia defitsiidi katmiseks oli Leedu sunnitud 2010. aastal käivitama maagaasil töötava soojuselektrijaama Elektrenais.

Erinevustest energiamajanduses võib järeldada, et kuigi üldised huvid nagu varustuskindlus ja energiajulgeolek on riigiti sarnased, muudavad riigi-spetsiifilised huvid koostöö keeruliseks ja eesmärkide täideviimise raskesti teostatavateks.⁷⁷

71 Raukas, Anto (2004), "Opening a new decade", *Oil Shale*. Estonian Academy Publishers, Nr.21 (1), lk.1

72 Maigre, M. (2010) Energy Security Concerns of the Baltic States, Rahvusvahelises Kaitseuringute Keskus, http://www.icds.ee/fileadmin/failid/Merle_Maigre-Energy_Security_Concerns_of_the_Baltic_States.pdf lk 2

73 Ibid. Lk 3

74 Rahvusvaheline Aatomienergia agentuur (2007), *Analyses of Energy Supply Options and Security of Energy Supply in the Baltic States*, Viin, lk 8

75 Maigre, M. (2010) Energy Security Concerns of the Baltic States, Rahvusvahelises Kaitseuringute Keskus, http://www.icds.ee/fileadmin/failid/Merle_Maigre-Energy_Security_Concerns_of_the_Baltic_States.pdf lk 3

76 Annual Report on Electricity and Natural Gas Markets of the Republic of Lithuania to the European Commission, National Control Commission for Prices and Energy, Vilnius, 2011, lk 15

77 Ibid. Lk 3

3.2.1. Eesti energiaturg

Eesti on energeetiliselt suhteliselt sõltumatu, sest ligikaudu 70% primaarenergiast on kodumaise päritoluga. Ennekõike põlevkivi ning ka küttepuit ja turvas on peamised kodumaised energiakandjad.⁷⁸ Eesti on maailmas ainus riik, kus enamik ehk ligi kaks kolmandikku riigi energeetikast põhineb põlevkivil. Võrreldes enamiku Euroopa Liidu maadega on oma territooriumil leiduva mahuka energiaressursi ja sellel põhineva elektroenergeetika olemasolu Eesti energiajulgeoleku tagatiseks ja eeliseks. Eesti on tänu põlevkivienergeetikale kogu kasutatava energia osas praegu Vene impordist vähem sõltuv kui näiteks Läti. Siiski tekitab põlevkivi tõsiseid energiajulgeolekualaseid muresid.⁷⁹ Euroopa Liidu kliima- ja energiapaketil on suur mõju Eesti elektrienergia tulevikule. Majanduslikult peaks sellest paketist tulenevalt põlevkivist elektri tootmise hoopis lõpetama ja ostma sisse odavat elektrit näiteks Venemaalt. Lähtudes Eesti energiajulgeolekust, on oma elektri tootmine äärmiselt vajalik.⁸⁰

Eesti varustatust maagaasiga võib pidada heaks, kui lähtuda Venemaa suurtest varudest. Samas pole Venemaa gaasitootmise infrastruktuuri tehtavad investeeringud piisavad selleks, et rahuldada ühekorraga nii Venemaa kasvavat sisenõudlust kui ka ekspordikohustusi. Lühiajalist puudujääki ja tarnepiiranguid aitavad ületada gaasivarud Läti looduslikes maagaasihoidlates säilitatavad varud.⁸¹

Eesti energiapoliitika areneb järgnevatel aastatel samamoodi nagu seda teeb Euroopa. Suund on varustuskindluse suurendamisel, konkurentsivõimekusel ja keskkonناسäästlikuse kasvul. Mõned olulisemad planeeritud arengud Eesti energiamajanduses on elektrituru avamine 1. jaanuar 2013. aastal,⁸² Euroopa Liidu energia- ja kliimapaketist tulenevad väljakutsed ja valikud elektrienergiast, mis

78 Eesti energiajulgeolek Euroopa Liidu energiapoliitika kontekstis, Toim: Mäe, A., 2006, Eesti Välispoliitika Instituut lk 5

79 Maigre, M. (2010) Energy Security Concerns of the Baltic States, Rahvusvahelises Kaitseuringute Keskus, http://www.icds.ee/fileadmin/failid/Merle_Maigre-Energy_Security_Concerns_of_the_Baltic_States.pdf lk 2

80 New Epoch in Estonian Oil Shale Combustion Technology, Oil Shale (2004), Vol.21, Nr.13, lk.181-182.

81 Eesti energiajulgeolek Euroopa Liidu energiapoliitika kontekstis, Toim: Mäe, A., 2006, Eesti Välispoliitika Instituut lk 7

82 Kukke, M. (2011) Energiaturukorralus, Äripäev, Tallinn. Lk 51

tähendab, et Eesti põlevkivielektri tootmist ootavad ees kriitilise tähtsusega ümberkorraldused. Samuti tuumaenergia kasutusele võtuks ettevalmistumine ja põhjamaade ja Läti võrguühenduste edasiarendamine, sealhulgas EstLink-2 valmimine 2014. aastal. Üheks riiklikuks kavaks on ka Eesti gaasivõrgu omandiline lahutamine aastaks 2015.⁸³

2010. aasta aprillis laienes Põhjamaade Elektribörs Nord Pool Spot Eestisse luues Estlink hinnapiirkonna.⁸⁴ Liitudes teatati Eestile, et 35% elektriturust peaks olema allutatud vabaturu reeglitele. Soome seadis selle nõude täitmise Estlink-2 merekaabli rajamise eelduseks. Kuna Euroopa Liidu poolt oli Estlink-2 jaoks ressursid eraldatud ja tingimus oli, et raha hakatakse kasutama kohe, võttis Eesti 2010. aasta alguses vastu elektrituruseaduse muudatuse.⁸⁵ Toetudes liberaalse valitsustevahelisuse teooria kriitikale, mille kohaselt teooria alahindab Euroopa Komisjon ja Euroopa Kohus, võib tuua paralleele teooria ja tegelikkuse vahel. Antud situatsioonis oli riik sunnitud muutma seadusi, kasutamaks ressursse ja saavutamaks Euroopa Liidu poolt initsieeritud kokkuleppeid. Olukord näitab valitsustevahelisuse teooria nõrkust Euroopa Komisjoni ja Euroopa Kohtuga tegelemisel. Samuti suutmatust hallata riikidevaheline koostöö ja integratsiooni, mis ei ole enam üksnes valitsuste poolt juhitud ning kontrollitud. Rahvusülese teooria eeldused⁸⁶ on rahuldatud.

3.2.2. Läti energiaturg

Vaatamata tugevale ühiskondlikule huvile, on Läti energiapoliitika kannatanud vähese järjepidevuse all ja on olnud tugevalt mõjutatud päevapoliitilisest otsustest.⁸⁷ Läti energeetikat iseloomustab suur sõltuvus imporditavast energiast, ülisuur taastuvate energiaallikate osakaal elektri tootmises ja elektrisüsteemi paindlikkus. Tegelikult täiendavad Eesti ja Läti energiasüsteem teineteist: Eesti ekspordib suure osa Lätile vajalikust elektrist, Läti hüdrojaamad aitavad aga Eesti elektrisüsteemil hakkama saada

83 Sööt, P.-M., Aeg uuteks tarneallikateks, Postimees, 11.04.2012

84 Ikla, J. ja Frosch, T. (2012) Recent development in the Estonian energy market, Norcous, Tallinn, The European Energy Handbook 2012 lk 118

85 Elektrituruseaduse muudatus; <https://www.riigiteataja.ee/akt/13275361>

86 Rahvusülese teooria kohaselt toimub riikidevaheline koostöö ja integratsioon, mis ei ole enam üksnes valitsuste poolt juhitud ning kontrollitud. Integratsiooni tulemusena võivad riigid olla sunnitud toimima vastuolus oma eelistuste ja huvidega.

87 Sprüds, A. (2010) Latvian energy policy 2010, Soros Foundation

kiirete tarbimise muutustega. Läti energiasõltuvus 2005. aastal oli ligi 65%. Läti suur energiasõltuvus tuleneb peamiselt imporditavast elektrienergiast, mis moodustab elektri nõudlusest 20–40%. Imporditava elektri osakaal sõltub suuresti Daugava jõel asuva hüdrojaamade elektritoodangust, seesama jaam tõstab väga kõrgeks ka Läti taastuvelektri osakaalu elektritootmises: mõnel aastal võib selle osakaal ületada 70%.⁸⁸ Selle näitajaga on Läti Euroopa Liidus esimeste hulgas. Samuti muudavad hüdrojaamad elektritootmise äärmiselt paindlikuks: hüdrojaamade koormust on võimalik kiiresti korrigeerida, vastavalt nõudluse muutumisele.⁸⁹

2,5 miljardi kuupmeetri suurune maagaasihoidla Incukalnsis, teeb Läti energiasüsteemi küllalt eriliseks. Sellise hoidla rajamise on teinud võimalikuks Läti geoloogiline eripära: hoidla on rajatud soolaladestustesse. Lätis leidub selliseid geoloogiliselt soodsaid kohti veelgi ning nii ongi ühe ideena välja pakutud rajada Dobelesse maailma suurim, kuni 50 miljardit kuupmeetrit mahutav maagaasihoidla. Läti energiapoliitika plaanide kohaselt võiks seal hoiustada suure osa Euroopa Liidule vajalikust maagaasist. Projektile oleks olnud, kui Läti gaasitrassid oleksid ühendatud Lääne-Euroopasse suunduvate gaasitorudega. Praegu see nii ei ole - gaasi osas on kõik Balti riigid endiselt 100% Venemaa võrkude ja varustuse küljes.⁹⁰ BEMIP üks projektidest on Balticconnector gaasitoru. Soome-Eesti gaasitorustike ühendamise võimaluse uuring algas juba 2004. aastal. Projekti käivitajad olid AS Eesti Gaas ja Soome maagaasiettevõtte Gasum. Hetke seisuga on projekt seisma jäänud, mis tähendab ka Dobelesse ebavajalikust.⁹¹ Sellises hoidlas võiks hoiustada suure osa Euroopa Liidule vajalikust maagaasist. Seetõttu on ka lätlased toetanud Venemaalt Euroopasse suunduvate maagaasitorustike ideid, mis võimaldavad neil rakendada oma hoiustamise potentsiaali.

88 Sprūds, A. ja Rostoks, T. (2009) Energy : pulling the Baltic Sea region together or apart? Latvian Institute of International Affairs, Riia, Zinātne lk 226

89 Kisel, E. (2007) Läti meie omast erinev energeetika, Diplomaatia nr. 47

90 Ibid. Lk 5

91 Koorits, V. „Veskimägi sõnul ei takista Soome LNG terminal Eestil oma terminali ehitust“, Delfi, 7.05.2012. <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/veskimagi-sonul-ei-takista-soome-lng-terminal-eestil-oma-terminali-ehitust.d?id=64293827>

3.2.3. Leedu energiaturg

Alates taasiseseisvumisest on energiajulgeolek ja varustuskindlus olnud Leedu majanduse ja poliitika peateemadest. Pärast iseseisvumist, 1990. aastal, langes Leedu, 20. aprillist kuni 2. juulini, Nõukogude Liidu poolt organiseeritud energiablokaadi. Nõukogude Liit oletas, et Leedu ei suuda iseseisvalt üles ehitada jätkusuutliku süsteemi. Blokaadil oli tõsine mõju Leedu majandusele. Pärast neid sündmusi oli selge, et Leedu peab pöörama suurt tähelepanu energiamajandusele.⁹²

Pärast Ignalina tuumaelektrijaama (edaspidi TEJ) sulgemist, toimusid muudatused Leedu energiavarustuses ning omad tagajärjed olid sellel kogu piirkonnas. 2009. aasta lõpul pärast seda, kui Leedu oli täitnud Euroopa Liiduga ühinemisel antud lubaduse sulgeda Ignalina tuumaelektrijaam, mis kujutas endast riigi peamist elektriga varustajat, tekkisid Leedul energiamajanduslikud probleemid.⁹³ Ignalina TEJ sulgemine tähistas Leedu energiapoliitikas seni kestnud tuumaenergiaperioodi lõppu. Olnud enam kui kahe aastakümne vältel elektriekspordija, sai Leedust alates 2010. aastast elektriimportija. Põhiküsimuseks on Leedu energiapoliitika jätkusuutlikus ja muutumine.⁹⁴

Ignalina TEJ tagas enam kui 70 protsenti Leedus vajaminevast elektrienergiast. Ülejäänud osa vajalikust elektrist eksporditi Balti naaberriikidest, Valgevenest ja Venemaa Föderatsiooni, Kaliningradi oblastist.⁹⁵ Ignalina TEJ sulgemine tähendas tohutuid struktuurseid muudatusi Leedu energiavarustuses ning oma tagajärjed olid sellel elektrivarustusele kogu piirkonnas. Pärast Ignalina TEJ sulgemist oli Leedu sunnitud üle vaatama oma energiapoliitika põhijooned. Ignalina TEJ sulgemine aitas kaasa teiste energeetika infrastruktuuri projektide arengule. Leedu tuumaelektrijaama

92 Janeliunas, T. (2009) Lithuanian energy strategy and its implications on the regional cooperation. Kogumikust: Sprūds, A. ja Rostoks, T., Energy : pulling the Baltic Sea region together or apart? Latvian Institute of International Affairs, Riia, Zinātne lk 190

93 Ibid, lk 200

94 Vaičiūnas, Ž. (2010) Leedu energiajulgeolek pärast Ignalina tuumaelektrijaama sulgemist, Diplomaatia, nr 80
[http://www.diplomaatia.ee/index.php?id=242&tx_ttnews\[tt_news\]=1113&tx_ttnews\[backPid\]=554&cHash=0801f8314](http://www.diplomaatia.ee/index.php?id=242&tx_ttnews[tt_news]=1113&tx_ttnews[backPid]=554&cHash=0801f8314)

95 Maigre, M. (2010) Energy Security Concerns of the Baltic States, Rahvusvahelises Kaitseuringute Keskus, http://www.icds.ee/fileadmin/failid/Merle_Maigre-Energy_Security_Concerns_of_the_Baltic_States.pdf lk. 5

projekti üks loodetav osis on elektrivõrkude ühendamine (esmalta Rootsi ja Poolaga), mis toimub juba enne seda, kui uus TEJ tööle hakkab.⁹⁶

Üheks Leedu energiapoliitika kujundajaid on 17. juunil 2009. aastal heakskiidu saanud Balti energiaturu ühendamise plaan (BEMIP)⁹⁷. BEMIPi õigeaegne ja järjekindel elluviimine on kõigi Läänemere riikide, kaasa arvatud Leedu, energiapoliitiline eesmärk. Uute tootmisvõimsuste kasutusele võtmise osas on Leedu äärmiselt huvitatud tuumaenergiapoliitika jätkamisest. Uue tuumaelektrijaama rajamine on üks peamisi energiapoliitika eesmärke, millega kaasneb kõikehõlmav strateegia, sealhulgas energiavarustatuse tagamine suhteliselt odava hinnaga ja energiaallikate mitmekesistamine.⁹⁸

Leedu valitsus kiitis 9. mail 2012. aastal heaks lepinguprojekti, mille kohaselt Visaginase kavandatavast tuumaelektrijaamast hakkaks kuuluma 20 protsenti Hitachile, 38 protsenti Leedule, 22 protsenti Eestile ja 20 protsenti Läti riigile.⁹⁹ Kui see projekt saab Leedu parlamendis heakskiidu, annab see investoritele sõnumi poliitilisest otsusest ja valmisolekust projekt lõpuni viia. Enne uue TEJ tööle hakkamist on Leedu energiajulgeoleku tagamiseks hädavajalik ellu viia mitmed energeetika infrastruktuuri projektid. Pealegi on energeetika infrastruktuuri arendamine ja elektrivõrkude ühendamine nagnii uue TEJ projekti eduka teostamise peamised eeltingimused. Elektrivõrkude ühendamine on uue TEJ projekti koostisosa, mistõttu selle tähtsust pole võimalik alahinnata. Leedu prioriteetsemad energeetika infrastruktuuri projektid kajastuvad ka BEMIPis ning praegu ongi Leedu koondanud jõu järgmiste suuremate energeetika infrastruktuuri projektide arendamisele, milleks on Leedu-Rootsi elektrivõrkude ühendus (NordBalt), Leedu-Poola elektrivõrkude ühendus (LitPol Link), Leedu-Poola gaasivõrkude ühendus ning LNG-terminal.¹⁰⁰ Eelpool mainitud

96 Vaičiūnas, Ž. (2010) Leedu energiajulgeolek pärast Ignalina tuumaelektrijaama sulgemist, Diplomaatia, nr 80

[http://www.diplomaatia.ee/index.php?id=242&tx_ttnews\[tt_news\]=1113&tx_ttnews\[backPid\]=554&Hash=0801f8314](http://www.diplomaatia.ee/index.php?id=242&tx_ttnews[tt_news]=1113&tx_ttnews[backPid]=554&Hash=0801f8314)

97 Baltimaade energiaturu ühendamise plaan: <http://elering.ee/projektid-bemip/>

98 Maigre, M. (2010) Energy Security Concerns of the Baltic States, Rahvusvahelises Kaitseuringute Keskus, http://www.icds.ee/fileadmin/failid/Merle_Maigre-Energy_Security_Concerns_of_the_Baltic_States.pdf lk 6

99 Eestile hakkaks kuuluma 22 protsenti Visaginase tuumaelektrijaamast, Postimees, 09.5.2012

<http://www.e24.ee/835348/eestile-hakkaks-kuuluma-22-protsenti-visaginase-tuumaelektrijaamast/>

100 Vaičiūnas, Ž. (2010) Leedu energiajulgeolek pärast Ignalina tuumaelektrijaama sulgemist,

projektide teostamine võimaldavad Leedu varustamise elektri ja gaasiga ning on ühtlasi eeltingimus, mis võimaldab Leedul pääseda "energiasaarelt" ning lõimuda täielikult Euroopa Liidu energiasüsteemide ja -võrkudega.

Alates 2010. aasta 1. jaanuarist on Leedu asunud järk-järgult avama oma elektriturgu. Sellest päevast hakkas tööle Leedu elektribörs, millel kasutatakse Nord Pooli põhimõtteid.¹⁰¹ Lubaduste kohaselt avavad nii Leedu, Eesti kui ka Läti täielikult oma elektriturul ning juba 2015. aastal kaubeldakse kogu elektriga avatud turul¹⁰².

3.3. Balti koostöö kavad

Tänase päevani puudub Euroopa Liidul selgesõnaline ja legaalne alus ühisteks tegevusteks energiapoliitikas, samas on seda tehtud näiteks kliimaga seonduvates küsimus.¹⁰³ Energia alased küsimused on siiani liikmesriikide eneste otsustada. Riigid tegutsevad vastavalt oma huvidele ja ressursidele, toetudes suhetele tarnijate ja transiitriikidega ja oma geopoliitilistele huvidele. Kuigi kõik 27 liikmesriiki on nõus, et ühine energiapoliitika on vajalik näitavad tehtud teod, et tegelikud prioriteedid erinevad suurel määral. Need olenevad riigi fundamentaalsetest poliitika eelistustest, olgu valitsuses vasakpoolsed, parempoolsed või tsentristid¹⁰⁴. Ühise poliitika puudumisega on Euroopa Liidu välistel tarnijatel suurem võimalus mõjutada liikmesmaade energiapoliitikat ja selle kujunemist.

Balti riikide energiaalane koostöö on olnud üldiselt edukas, kuid siiski pole piisavalt jõudu mitme olulise mure kõrvaldamiseks. Ühiselt rajati 2006. aasta lõpuks Estlink, elektrikaabel Soome. Samas pole elektrisektoris suudetud edasi arendada ei Leedu-Poola ühendusest ega ka Leedu-Rootsi ühenduse projekti, mis BEMIP-i kohaselt oli üks

Diplomaatia, nr 80

[http://www.diplomaatia.ee/index.php?id=242&tx_ttnews\[tt_news\]=1113&tx_ttnews\[backPid\]=554&cHash=0801f8314](http://www.diplomaatia.ee/index.php?id=242&tx_ttnews[tt_news]=1113&tx_ttnews[backPid]=554&cHash=0801f8314)

101Ibid.

102Baltic Energy Market Interconnection Plan, Final report, 2009,
http://ec.europa.eu/energy/infrastructure/bemip_en.htm

103Sprūds, A. ja Rostoks, T. (2009) Energy : pulling the Baltic Sea region together or apart? Latvian Institute of International Affairs, Riia, Zinātne lk 12

104Sprūds, A. ja Rostoks, T. (2009) Energy : pulling the Baltic Sea region together or apart? Latvian Institute of International Affairs, Riia, Zinātne lk 13

Euroopa Liidu poolt rahastatavatest projektidest.¹⁰⁵ (vt. LISA 1). Energiaturgude ühtlustamisel on veel mitmeid aspekte millele tuleks rõhku pöörata, näiteks Vene elektritarnete küsimustes.

Energia varustuskindlus on Balti riikide laiema julgeoleku võtmeküsimus. Selleks, et tagada Eesti, Läti ja Leedu suutlikkus pidevalt ja tõhusalt hakkama saada väliste ja sisemiste ning poliitiliste-, majanduslike- ja tehniliste energiaprobleemidega, tuleb praegu langetada läbimõeldud otsuseid põlevkivienergia, maagaasihoidlate laiendamise ja tuumaenergia tuleviku küsimuses

3.4. Balti Energiaturu Ühendamise plaan

Euroopa Liidu 2. strateegilises energiaülevaates¹⁰⁶, on esile toodud vajadus arendada liikmesriikide vahelist energia infrastruktuuri, et parandada liikmesriikide energia varustuskindlust ja energia julgeoleku olukorda. Piiriülese infrastruktuuri arendamise prioriteetide hulgas on Euroopa Komisjon esitanud ettepaneku Läänemere energiaühenduste tegevuskava BEMIP. Projekt kutsuti ellu Euroopa Liidu presidendi J. M. Barroso eestvedamisel eesmärgiga ühendada Euroopas seni eksisteerivad saarpiirkonnad ülejäänud Euroopa elektrituruga. Üheks saarpiirkonnaks defineeriti ka Baltimaade regioon. Projekti eesmärgiks on Läänemere piirkonnas ühise elektrituru toimimiseks vajalike uute ühenduste selekteerimine, turureeglite harmoniseerimine ja energiaturgude integreerimine. Vastav tegevusplaan allkirjastati Euroopa Komisjoni presidendi hr. Barroso ning Eesti, Läti, Leedu, Soome, Rootsi, Taani, Norra, Poola ja Saksamaa peaministrite poolt 17. juunil 2009.¹⁰⁷

BEMIP-i üheks edasiviivaks jõuks on Läänemere strateegia, mis on Euroopa Liidu sisene initsiatiiv ja mille eesmärk on regiooni spetsiifiliselt lähenedes, leida lahendusi

105Baltic Energy Market Interconnection Plan, Final report, 2009
http://ec.europa.eu/energy/infrastructure/bemip_en.htm

106Euroopa Liidu 2. strateegiline energiaülevaade
http://ec.europa.eu/energy/strategies/2008/2008_11_ser2_en.htm

107Energy infrastructure priorities for 2020 and beyond - A Blueprint for an integrated European energy network, 2010, Euroopa Komisjon, Brüssel

peamistele kitsaskohtadele, mis takistavad piirkonna arengut.¹⁰⁸ Sellise, mitme strateegia ja plaani sobitamise raames, üritatakse regionaalset koostööd paremini eesmärgistada ehk muuta seda fokuseeritumaks ja keskenduda sealabi vaid kõige olulisemale.

Elektrituru reeglite harmoniseerimiseks ja ühise regionaalse turupiirkonna loomiseks lepiti kokku järgmises arenguetapis: esimeses etapis on kõige tähtsam saavutada nii poliitilised kui ärilised kokkulepped osapoolte vahel, mis puudutavad Balti elektriturgude avamist ja seni erandina omanikele kuuluvate Estlink-1 ülekandevõimsuste andmist turu käsutusse.

Lisaks jääb kolmandasse etappi Eesti elektrimajanduse arengukava 2008-2018, mille üheks eesmärgiks oli lisa võrguühenduste loomine. Baltimaade elektrilised ühendused teiste Euroopa Liidu riikidega piirduvad seni vaid 350 MW Estlinki-1 merekaabliga (Baltimaade maksimaalne tarbimine on üle 4500 MW). Estlink-2 ning Leedu-Poola ühenduste rajamine on varustuskindluse suurendamiseks Baltimaade elektrisüsteemidele vajalikud projektid, mis vajavad ka poliitilist toetust. Leedu-Poola ühendus on soovitatav rajada sünkroonühendusena, asendades olemasolevad ühendused Venemaa ja Valgevene suunal asünkroonühendustega. Mõlemad uued ühendused tuleks luua põhivõrguettevõtjate poolt tagamaks elektrituru parem toimimine.¹⁰⁹

Energeetikas suurema sõltumatuse saavutamine on eesmärk, millel on olulised tagajärjed Läti välissuhetele, mistõttu on tähtis, et Balti energiaturu ühendamise plaan BEMIP on saanud rahalist toetust Euroopa majanduse elavdamise kava raames. BEMIPi elluviimine on strateegilise tähtsusega Läti sõltumatuse tagamisel Venemaa energiaturust¹¹⁰. Hoolimata erinevatest projektidest on Läti valitsuse seisukoht olnud Vene gaasi pooldav, mis omakorda muudab ühise turu loomise keeruliseks. Riikide

108Bengtsson, R. (2012) The EU Strategy for the Baltic Sea Region: Golden or missed opportunity? Kogumikust: Eesti Välispoliitika Aastaraamat 2011, koostaja: Andres Kasekamp, Eesti Välispoliitika Instituut, Tallinn, lk 14

109Eesti elektrimajanduse arengukava 2008-2018, http://www.mkm.ee/failid/ELAK_t__versioon_06.08.pdf

110Sprüds, A. (2010) Latvian energy policy 2010, Soros Foundation

majanduslikud ja sisehuvid määravad riigi välispoliitilise käitumise. Selles osas kattub Läti näide liberaalse valitsustevahelisuse eeldusega, et riigid käituvad ennekõike siseriiklikest huvidest lähtuvalt.

Kuigi antud plaan kestab aastani 2015¹¹¹, on igale projektile seatud ajaline piirang. Tulenevalt siseriiklikest huvidest ja eesmärkidest tuleb töö analüüsi käigus välja, et kuigi riigid on valmis lubama ja seadma erinevaid ajalisi piiranguid, on LNG projekti puhul mitmeid takistusi, mis tingivad ajagraafikust mahajäämuse.

4. Hinnang ja järeldus Baltiriikide energialasele koostööle lähtudes liberaalsest valitsustevahelisuse teoriast

Antud töö uurimusküsimus oli, mis seletab erinevaid huvisid energiasektoris Eestis, Lätis ja Leedus ja millised on võimalikud koostöö variandid? Ehk kas vastuolu riiklike ja ühishuvidel vahel võimaldab riikidevahelist koostööd?

Liberaalse valitsustevahelisuse teooria toob ühe põhilise ideena välja, et riigid, kes osalevad riikidevahelises kauplemiss protsessis kasutavad kõiki oma võimalusi, et olla domineerival positsioonil ja suurendada oma võimu nõrgemate liikmesriikide üle¹¹², selles föderatsiooni-taolises ühenduses. Sarnane olukord on nn. „nullsumma mängus“, kus iga võitja kohta on kaotaja. Integratsioon ja koostöö annavad domineerivatele riikidel võimaluse kasutada oma kauplemissvõimekust, saades sellega võimu juurde. Ühendatud institutsioonid ja projektid teenivad üldjuhul domineerivate riikide huve.¹¹³

Järelduse tegemisel on töös kasutatud BEMIP-is välja toodud projekti, millesse on kaasatud kõik kolm Balti riiki. Projektipaketiks on LNG-terminalide ehitamine Balti riikidesse.¹¹⁴ Projekt hõlmab kolme Balti riiki ja omab suurt tähtsust nii Euroopa Liidu

111Ikla, J. ja Frosch, T. (2012) Recent development in the Estonian energy market, Norcous, Tallinn, The European Energy Handbook 2012 lk 118

112Wiener, A and Diez, T. (2004). European Integration Theory, Oxford University Press. Lk 83

113Farell, M. ja Fella, S. ja Newman, M. (2002). European Integration in the 21st Century. Sage Publications. Lk 147

114Baltic Energy Market Interconnection Plan, Final report, 2009, http://ec.europa.eu/energy/infrastructure/bemip_en.htm

integratsiooni kui ka riikide sisepoliitikas ja eelistustes.

LNG-terminalide ehitamine Balti riikidesse on üks alternatiividest, mis võimaldab gaasi tarneühenduste suurendamist, millest lähtuvalt, peaks kasvatama varustuskindlust Balti riikides. BEMIPi raames omaksid Eesti, Läti ja Leedu, igäüks oma LNG terminali:

Projekt	Valmimissaasta	Eeldused
Eesti LNG terminal	2015	Balticconnector, Incukalnsi laienemine
Läti LNG terminal	2012-2018	
Leedu LNG terminal	2012-2018	

Allikas: Baltic Energy Market Interconnection Plan, Final report, 2009
http://ec.europa.eu/energy/infrastructure/bemip_en.htm

Gaasituru, LNG terminalide efektiivsus avalduks, kui Eesti ja Soome vahel toimiks Balticconnector. Samas on Balticconnector'i üheks eelduseks Balti riikide gaasi infrastruktuuri uuendamine, mis praegusel hetkel ootab finantseerimist.¹¹⁵

Jättes kõrvale gaasi tootmise põlevkivist, mida tehti 1940ndatel–1960ndatel, samuti põlevkiviõli tootmisel kõrvalsaadusena tekkiva uttegaasi, jääb järele kaks võimalust: saada maagaasi torustranspordi kaudu teisest tarneallikast või importida meritsi veeldatud gaasi. Kildagaas jääb Euroopas tõsisemalt võttes kaugemasse tulevikku¹¹⁶. Emeriitprofessor Mihkel Veiderma leiab, et parimaks lahenduseks oleks ühe ühise terminali rajamine Balti riikide ja Soome varustamiseks, mis koos vajavad kümme miljardit kuupmeetrit gaasi aastas. Selline lahendus tagaks suurima efektiivsuse.¹¹⁷

Selle asukoha suhtes lähevad seisukohad lahku. Eesti rõhutab oma keskset asendit regioonis. Soome aga toob esile teistest suuremat gaasitarbimist.¹¹⁸ Läti toetub sealsele võimalusele tankerid kiiresti tühjendada, juhtides gaasi Inčukalnsi suurde maa-alusesse

¹¹⁵Ibid.

¹¹⁶Veiderma, M. „Igäüks enda eest“, Postimees, 03.05.2012.

<http://arvamus.postimees.ee/828282/mihkel-veiderma-igauks-iseenese-est/>

¹¹⁷Veiderma, M. „Igäüks enda eest“, Postimees, 03.05.2012.

<http://arvamus.postimees.ee/828282/mihkel-veiderma-igauks-iseenese-est/>

¹¹⁸Ibid.

gaasihoidlasse, millel on toimiv võrgustik Eesti ja Lätiga. Leedu võimalust ühendada gaasivõrgustik Poola omaga. Leedu peaministri Andrius Kubilius sõnul plaanib Leedu riigi vajadusteks väikese LNG ujuvterminali 2014. aastaks Klaipedasse ehitada igal juhul. Tehes seda oma vahenditest Euroopa Liidu abi küsimata. See ei välista Leedu osalemist suurema terminali projektis, kui see peaks tulema.¹¹⁹

Siinkohal on saab tuua paralleele, liberaalse valitsustevahelisuse teooria poolt väljapakutud majandus- ja geopoliitiliste huvide all välja toodud aspektidest. (vt. lk. 15).

1. Riikide huvid muutuvad ja arenevad vastavalt teemale: LNG-terminali ehitususes näevad kolm Balti riiki tugevat majanduslikku ja geopoliitilist potentsiaali.
2. Riigid proovivad ajaga kaasas käia, otsides uusi ja innovaatilisi lahendusi oma energiamajanduse mitmekesistamiseks.
3. Kolm Balti riiki on püsivalt olnud huvitatud LNG-terminali ehitamisest, soovides näha regionaalset või siseriikliku terminali oma riigis.
4. LNG-terminaliga seonduvad projektid on kinnitatud valitsuste poolt.
5. Informatsiooni konfidentsiaalsuse printsiipi on iga riik järginud.

Sarnast probleemi võib täheldada tuumajaamade puhul - küsitakse samuti, kas riigid ja firmad leiavad poliitilise ja ärilise konsensuse rajada Euroopa Liidu toetusega ühine TEJ, kas see tagab varustuskindluse kõikidele? Või tuleks igal riigil ajada asja omaette?

Samuti ühtivad osaliselt antud LNG-terminalide projektide juures riikidevahelise kauplemissõimekuse teoorias väljapakutud aspektid: (vt. lk. 16)

1. Alternatiivid ühepoolsele poliitikale ja status quo hoidmine. See määrab ära riigi veto seadmise võimalused. Need, kes soovivad kokkuleppeni jõuda, panustavad sellesse rohkem. On selge, et oma seisukohtade tugevdamiseks, peavad olemas olema alternatiivid ja argumendid, mis annaksid Balti riikidele võimaluse tagada

119Ränk, S. „ LNG terminal võib tulla ka igasse Balti riiki“ Äripäev, 16.05.2011, <http://leht.aripeev.ee/?PublicationId=464dc490-fb94-4024-9b75-258ddc8543a9&articleid=31790&paperid=4E76F2B8-166F-4119-943E-87CC90C74F03>

varustuskindlus teistest allikatest.

2. Antud olukorras tunnetavad kõik kolm riiki võimalust jääda kõrvale ühest alternatiivsest gaasi tarne allikast, kuna pole loodud ühtset võrgustikku, mis peaks olema eelduseks. Seega soovib iga riik rajada oma terminalid, et hoida ära tõrjutuse oht.
3. Lähtudes prof. Veiderma mõttest, et nelja riigi peale peaks olema üks terminal, on pakettkokkulepete võimalus selles projektis olemas.

Kasutades liberaalse valitsustevahelise teooria ratsionalisti raamistikku, on võimalik selgitada Balti riikide energiaalast koostööd, kuid seda teatud piirangutega, mis on välja toodud peatükis „Kriitikas liberaalsele valitsustevahelisuse teooriale“. Täpsema uurimistulemuse saamiseks peaks kindlasti vaatlema suuremat hulka projekte ja kasutama „Ratsionalisti raamistikus“ väljapakutud teooriaid maksimaalselt. Antud töö juures ei käsitletud institutsionaalse delegeerimisega kaasnevaid eeldusi ja aspekte.

Balti energiaturu integratsioon on tugevalt seotud Euroopa Liiduga. BEMIP, mille najal praegune energiaalane integratsioon toimib, oli initsieeritud just Euroopa Komisjoni poolt, kuid liikmesmaade ettepanekul. Seega tegemist oli rahvusülese organisatsiooni survega liikmesriikide suhtes, mida valitsustevahelisuse teooria ette ei näe.

5. Kokkuvõte

Töö eesmärgiks oli välja tuua kolme Balti riigi hetkel aktuaalsed energiapoliitika valdkonnad. Sellest tulenevalt näidata, et kuigi riikidevaheline poliitiline retoorika ja kokkulepped lubavad integratsiooni energiapoliitikas, lähtuvad riigid ennekõike sisepoliitilistest huvidest ja eelistustest.

Baltimaadele on üks olulisemaid küsimusi kestlik energeetika. Sealjuures on tähtis omavaheline elektri- ning gaasiturude ühendamine. Euroopa Komisjoni poolt korraldatud BEMIP annab ühise suuna, et alustada energiasaarte sidumist Euroopa Liidu põhituruga. "Energiaenklaavi" staatus, millel pole energiaühendusi teiste Euroopa Liidu liikmesriikidega, tähendab energiamajanduslikku probleemi nii Leedule, Lätile kui ka Eestile.

Samas on teada see, et enklaavi sees on veel kolm enklaavi. Elektri- ja gaasiturude puhul tähendab see seda, et Balti riikide turud ei ole omavahel ega ka Euroopa võrgustikuga integreeritud. Kolme riigi energiapoliitika rõhub erinevatele valdkondadele. Leedu soovib jätkuvalt arendada tuumaenergiat. Läti prioriteet on gaasihoidlate jätkusuutlikkus, mis omavad olulist regionaalset tähtsust. Eesti soovib vaatamata Euroopa Liidu kliima- ja energiapoliitikale jätkata põlevkivienergeetikaga.

Kui Euroopa Liit tahab saavutada oma energiapoliitilised eesmärgid: olla konkurentsivõimeline, jätkusuutlik ja tagada tarnekindlus - peavad liikmesriigid jõudma selguseni ühistes arusaamades. Seda saab teha liikmesriikide ühiste huvide konsolideerimisega, millest tulenevalt peavad riigid selgusele jõudma suveräänsusega seonduvates küsimustes. Efektive Euroopa Liidu sisese energiapoliitikaga oleks Euroopa Liidu välispoliitilised eesmärgid paremini saavutatavad.

Energiaturgude avamine on keerukas ülesanne, mis vajab paljude küsimuste lahendamist ja eri huvigruppide koostööd. Kõige olulisem on selle juures poliitiline tahe, kannatlikkus viia läbi energiaturu reforme ja alternatiivsete energiaallikate

olemasolu. Euroopas saab esile tuua kahte viisi, energiaturgude reformimisel ja avamisel. Esimesel juhul tuleb initsiatiiv riikidelt endilt ehk siis proaktiivne lähenemine¹²⁰. Teisile juhul avaldatakse riigile välist survet ehk siis reaktiivne lähenemine. Ajalooliselt on proaktiivsed riigid olnud Suurbritannia elektri- ja gaasituruga avamisel ja Põhjamaade elektrituruga avamisega seotud olnud riigid¹²¹. Teised Euroopa Liidu liikmesriigid ei ole olnud energiaturgude avamisel sama innukad ning kuuluvad rühma, kellele on tulnud anda poliitilisi suuniseid ja ülesandeid¹²².

Euroopa Liidu soov on võimalikult kiiresti ja valutult integreerida Balti riigid Euroopa ühtsesse turgu. Samas lähtuvad riigid oma majanduslikest huvidest ja sise poliitikast. Kui Venemaalt tulev energia on odavam, ja riigi eesmärk on hoida energia hinda tarbijate jaoks madalal, põrkuvad integratsiooni huvid majanduslike huvidega. Liberaalse valitsustevahelisuse teooria kohaselt tegutsevad riigid eelkõige majanduslikest huvidest lähtuvalt, samas on oluline silmas pidada riikidevahelise kauplemissuhte teooria eeldust, et rahvusvaheliste suhete süsteemis on tähtis omada alternatiivseid koalitsioone, eriti väikeriikide puhul nagu Balti riigid. Nende puudumisel peab riik arvestama partnerite soovidega, kuna oluline on hoida pikaajalist ja stabiilset välispoliitikat. Valitsustevahelisuse teooria kohaselt saavad partneriteks olla üksnes riigid, mis regionaalses integratsioonis sunnib riike hoidma tuleviku tarvis häid suhteid. Senikaua, kuni Euroopa Liidul pole ühist energiavõrku Baltimaadega ja riigid on energiaenklaavid, on energiasuhetes Balti riikidega suurim kauplemissuhte Venemaal. Kuigi tegemist on Euroopa Liidu välise riigiga ei välista liberaalne valitsustevahelisuse teooria võimalust, et protsessis osaleb liidu väline riik.

Elektrienergia tootmise ja maagaasi transpordiga seonduv oleks Balti riikide jaoks eelkõige majandus- ja keskkonnaküsimus, kui geograafiline asukoht oleks praegusest erinev. Hetke olukorras hõlmavad need teemad nii majanduslikke kui ka geopolitilise aspekte. Eesti, Läti ja Leedu nii ühiselt kui eraldi võetuna omavad suurt vastuvõtlikkust ning madalamat absorbeerimisvõimet väliskeskkonnast pärinevate mõjutuste-muutuste osas. Läti, Leedu ja Eesti on lähinaabrid ja nende edasine energiaalane koostöö on

120Kukke, M. (2011) Energiaturukorralus, Äripäev, Tallinn. Lk 19

121Kukke, M. (2011) Energiaturukorralus, Äripäev, Tallinn. Lk 21

122Oja, A. ja Römpezyk, E. (2008) Energy policy dialogues in the Baltic Sea Region : do we face a failed debate on energy policy in the Baltic Sea region? lk. 24

majanduslikult põhjendatud.

Euroopa Liidul on selle kõige juures võtmeroll koostöö vahendajana ning projektide osalise rahastajana. Nagu töö teoreetilised osas välja toodud, alahindab liberaalse valitustevahelisuse teooria järjepidevalt riigisüsteemide institutsioonide nagu nt. Euroopa Komisjon ja Euroopa Kohus ning rahvusvaheliste ettevõtete ja huvigruppide mõju Euroopa integratsioonile. Kuigi iga riik proovib saavutada parima lahendust haldamaks oma energiapoliitikat, on BEMIPi juures Euroopa Liidul kandev roll, ilma milleta, ei oleks riikidevaheline koostöö toimima hakanud, ei lühikeses ega pikas perspektiivis.

Põhinedes asjakohastele teadustöödele ja kirjandusele, tuleb töös välja, et kuigi erinevad strateegiad ja arenguplaanid omavad suurt potentsiaali, ei ole suudetud neid ära kasutada riiklikest huvidest lähtuvalt. Takistused tekivad seoses ebaühtlase huvi ja piiratud osalemisega projektides, ressursside puudumisega ning spetsiifiliste indikaatorite ja hindamiskriteeriumite ebaselgusega.

6. Kasutatud kirjandus

- „Balti kolmainsus“ (2010) Diplomaatia, nr 80. [http://www.diplomaatia.ee/index.php?id=242&tx_ttnews\[tt_news\]=1106&tx_ttnews\[backPid\]=554&cHash=4d623369ab](http://www.diplomaatia.ee/index.php?id=242&tx_ttnews[tt_news]=1106&tx_ttnews[backPid]=554&cHash=4d623369ab) (viimati külastatud: 13.05.2012)
- Bengtsson, R. (2012) The EU Strategy for the Baltic Sea Region: Golden or missed opportunity? Kogumikust: Eesti Välispoliitika Aastaraamat 2011, koostaja: Andres Kasekamp, Eesti Välispoliitika Instituut, Tallinn
- Briceño Ruiz, J. (2003) Le libéralisme intergouvernemental et le nouveau régionalisme caribéen, *Érudit, Études internationales*, nr. 34, lk. 357-379 <http://www.erudit.org/revue/ei/2003/v34/n3/038661ar.pdf> (viimati külastatud: 10.05.2012)
- „Eestile hakkaks kuuluma 22 protsenti Visaginase tuumaelektrijaamast“, Postimees, 09.5.2012 <http://www.e24.ee/835348/eestile-hakkaks-kuuluma-22-protsenti-visaginase-tuumaelektrijaamast/> (viimati külastatud: 13.05.2012)
- „Eesti energiajulgeolek Euroopa Liidu energiapoliitika kontekstis“, Toim: Mäe, A., 2006, Eesti Välispoliitika Instituut
- Farrell, M. ja Fella, S. ja Newman, M. (2002). *European Integration in the 21st Century*. Sage Publications.
- Forster, A. (1998). Britain and the Negotiation of the Maastricht Treaty: A Critique of Liberal Intergovernmentalism. *Journal of Common Market Studies*, Volume 36, Issue 3, pages 347–368,
- Ikla, J. ja Frosch, T. (2012) Recent development in the Estonian energy market, Norcous, Tallinn
- Janeliunas, T. (2009) Lithuanian energy strategy and its implications on the regional cooperation. Kogumikust Sprüds, A. ja Rostoks, T., *Energy : pulling the Baltic Sea region together or apart?* Latvian Institute of International Affairs, Riia, Zinātne
- Kisel, E. (2007) Lāti meie omast erinev energeetika, Diplomaatia nr. 80
- Kukke, M. (2011) *Energiaturukorralus, Äripäev*, Tallinn.

- Kusku, E. (2010) „Enforceability of a common energy supply security policy in the eu: an intergovernmentalist assessment“, *Caucasian review of international affairs*, vol. 4 (2) http://cria-online.org/11_5.html (viimati külastatud: 11.05.2012)
- Koorits, V. „Veskimägi sõnul ei takista Soome LNG terminal Eestil oma terminali ehitust“, *Delfi*, 7.05.2012. <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/veskimagi-sonul-ei-takista-soome-lng-terminal-eestil-oma-terminali-ehitust.d?id=64293827> (viimati külastatud: 13.05.2012)
- Korkmaz, D., Aatalo, P. „European energy security and the integration process“, ECPR Standing Group of International Relations conference, 9- ka kontekstis.” Eesti välispoliitika instituut, 2006. <http://www.evi.ee/lib/Energiajulgeolek.pdf> (viimati külastatud: 13.05.2012)
- Laursen, F. (2008) *Theory and Practice of Regional Integration*, vol. 8, nr. 3
- Maigre, M. (2010) *Energy Security Concerns of the Baltic States*, *Rahvusvahelises Kaitseuringute Keskus*, http://www.icds.ee/fileadmin/failid/Merle_MaigreEnergy_Security_Concerns_of_the_Baltic_States.pdf (viimati külastatud: 12.05.2012)
- Makaraityté, I. (2010) *Leedu: uued luuad, vanad probleemid*, *Diplomaatia*, nr. 80
- McCormick, J. (2011). *European Union politics*. Palgrave Macmillan.
- Moravcsik, A., 1994. *Why the European Union Strengthens the State: Domestic Politics and International Cooperation*. Harvard University: Working Paper 52.
- Moravcsik, A. (1998) „The choice for Europe : social purpose and state power from Messina to Maastricht“
- Moravcsik, A., Schimmelfennig, F. (2009) „Liberal Intergovernmentalism“ Antje Wiener ja Thomas Diez eds. *European Integration Theory* Oxford University Press, lk 67-87 <http://www.princeton.edu/~amoravcs/library/intergovernmentalism.pdf> (viimati külastatud: 11.05.2012)
- Moravcsik, A., Vachudova, M., 2003. *National interests, state power, and EU*

enlargement. *East European Politics and Society*, 17 (1), 42-57.

- Nergi, A-M. (2012) „Andres Tropp: tuumajaamas osalemine selgub jaanipäevaks“ *Eesti Päevaleht*, 30.01.2012, lk 11
- “New Epoch in Estonian Oil Shale Combustion Technology”, *Oil Shale* (2004), Vol.21, Nr.13, lk.181-182. http://www.kirj.ee/public/oilshale/1_ed_page_2004_3.pdf (viimati külastatud: 12.05.2012)
- North, Douglass C. (2004) *Institutsioonid, Institutsiooniline muutus ja majandusedu*. Tartu: OÜ Fortese Kirjastus, lk 192.
- Nugent, N. (1999). *The Government and Politics of the European Union*. Palgrave Macmillan.
- Oja, A. ja Römpczyk, E. (2008) *Energy policy dialogues in the Baltic Sea Region : do we face a failed debate on energy policy in the Baltic Sea region? : Riga: nuclear - energy - out? Tallinn: bio - energies - in? Friedrich Ebert Stiftung Baltics, Tallinn*
- Phinnemore, D. ja McGowan, L. (2002). *A dictionary of the European Union*. European Publication Limited
- Pollack, M.A. „Theorizing the European Union: International Organization, Domestic Polity, or Experiment in New Governance?“, *Annual Review of Political Science*, Vol. 8, pp. 357-398
- Raukas, Anto (2004), “Opening a new decade”, *Oil Shale*. Estonian Academy Publishers, Nr.21 (1), lk.1-2. http://www.kirj.ee/public/oilshale/1_ed_page_2004_1.pdf (viimati külastatud: 12.05.2012)
- Rosamond, B. (2000). *Theories of European Integration*. Palgrave Macmillan.
- Ränk, S. „LNG terminal võib tulla ka igasse Balti riiki“ *Äripäev*, 16.05.2011, <http://leht.aripaev.ee/?PublicationId=464dc490-fb94-4024-9b75-258ddc8543a9&articleid=31790&paperid=4E76F2B8-166F-4119-943E-87CC90C74F03> (viimati külastatud: 13.05.2012)
- Sprūds, A. ja Rostoks, T. (2009) *Energy : pulling the Baltic Sea region together or apart?* Latvian Institute of International Affairs, Riia, Zinātne
- Sprūds, A. (2010) *Latvian energy policy 2010*, Soros Foundation

- Surrey, S. "Energy Policy in the European Community: Conflicts between the Objectives of the Unified Single Market, Supply Security and a Clean Environment," *The Energy Journal* (1992), 27.
- Sööt, P-M., Aeg uuteks tarneallikateks, *Postimees*, 11.04.2012
- Vaičiūnas, Ž. (2010) Leedu energiajulgeolek pärast Ignalina tuumaelektrijaama sulgemist, *Diplomaatia*, nr 80 [http://www.diplomaatia.ee/index.php?id=242&tx_ttnews\[tt_news\]=1113&tx_ttnews\[backPid\]=554&cHash=0801f8314a](http://www.diplomaatia.ee/index.php?id=242&tx_ttnews[tt_news]=1113&tx_ttnews[backPid]=554&cHash=0801f8314a) (viimati külastatud: 13.05.2012)
- Veiderma, M. „Igaüks enda eest“, *Postimees*, 03.05.2012. <http://arvamus.postimees.ee/828282/mihkel-veiderma-igauks-iseenese-eest/> (viimati külastatud: 13.05.2012)
- Wiener, A and Diez, T. (2004). *European Integration Theory*, Oxford University Press.

KAVAD

- Baltic Energy Market Interconnection Plan, Final report, 2009 http://ec.europa.eu/energy/infrastructure/bemip_en.htm (viimati külastatud: 13.05.2012)
- Baltimaade energiaturu ühendamise plaan: <http://elering.ee/projektid-bemip/> (viimati külastatud: 13.05.2012)
- Elektriturseaduse muudatus; <https://www.riigiteataja.ee/akt/13275361> (viimati külastatud: 13.05.2012)
- Energia 2020: Säätva, konkurentsivõimelise ja kindla energia strateegia, 2010, Euroopa Komisjon, Brüssel. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52010DC0639:ET:HTML:NOT> (viimati külastatud: 13.05.2012)
- „Energiamajanduse riiklik arengukava aastani 2020“ <http://www.riigiteataja.ee/ert/getattachment.jsp?id=13195400> (viimati külastatud: 13.05.2012)
- Energy infrastructure priorities for 2020 and beyond - A Blueprint for an integrated European energy network, 2010, Euroopa Komisjon, Brüssel
- Geograafiline gaasi regioonid: <http://www.energy->

regulators.eu/portal/page/portal/EER_HOME/EER_ACTIVITIES/EER_INITIATIVES/GRI (viimati külastatud: 13.05.2012)

- The Baltic Sea Region States reach agreement on the Baltic Energy Market Interconnection Plan. Brüssel, 2009. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/945&format=HTML&language=en> (viimati külastatud: 12.05.2012)

ARUANDED:

- Annual Report on Electricity and Natural Gas Markets of the Republic of Lithuania to the European Commission, National Control Commission for Prices and Energy, Vilnius, 2011
- „Eesti statistika aastaraamat 2011“, Tallinn, Statistikaamet, 2011
- Rahvusvaheline Aatomienergia agentuur (2007), Analyses of Energy Supply Options and Security of Energy Supply in the Baltic States, Vienna, lk 8 http://www.iaea.org/OurWork/ST/NE/Pess/assets/TE_1541_balticstudyFeb07.pdf (viimati külastatud: 11.05.2012)
- Välisminister Urmas Paeti ettekanne Riigikogus Eesti välispoliitikast, 21.02.2012 <http://www.vm.ee/?q=node/13754> (viimati külastatud: 13.05.2012)

7. LISAD

LISA 1. Energiavõrgustik ja projektid Balti riikides.

Allikas: Heinz Hilbrecht, BEMIP Regional Conference, November 25th 2009, Vilnius
http://www.lsta.lt/files/seminarai/091125_EM_konf/The%20Action%20Plan%20and%20its%20first%20achievements%20by%20%20Mr%20Heinz%20Hilbrecht,%20Director%20Security%20of%20Supply%20and%20Energy%20Markets,%20DG%20TREN,%20EC.pdf (viimati külastatud: 10.05.2012)

8. Summary: Baltic states energy cooperation based on the theory of liberal intergovernmentalism

The Baltic countries do not form a homogenous region in terms of energy mixes, supply patterns and policy objectives. Estonia is largely self-sufficient depending on the domestic oil shale production. Natural gas accounts for a slightly more than 10% of the Estonia's primary energy balance. Lithuania has turned from a regional nuclear power into a largely gas consuming country while attempting to achieve an ambitious „energy independence” objective through various large scale measures: a new nuclear power plant in Visagina, an LNG terminal in Klaipeda, electricity and gas interconnections with Sweden and Poland. Although Latvia has a rather high level of single source gas consumption (around 30%), it wants to become a regional gas distribution hub. Latvia's central location among the Baltics and, more importantly, vast underground storage potential provides a considerable advantage in the search for regional energy security solutions.

The Baltic energy, however have considerable similarities and commonly shared broad challenges. The major challenges and objectives that the Baltics need to address are security of supply, competitive markets and sustainability. The integration of Baltic states „energy islands” into the European „energy mainland” is crucial for European Union energy policy.

The European Union has facilitated the adoption of the Baltic Energy Market Integration Plan. Although the first steps have been already taken in electricity interconnections, the next phase would focus more on regional gas market integration. In this regard, interconnections between Estonia and Finland, and Lithuania and Poland are planned. The idea of the LNG-terminal has been put high on agenda in the Baltic states to become one of the important regional objectives with the help of potential EU financing. It shows, how liberal intergovernmentalism has proven right that, eventhough states are declaring cooperation, in the end of the day, the domestic interest are more important. Security of energy supply for the Baltic countries is of strategic importance from a geopolitical as well as an economic perspective.

Based on relevant literature and scientific papers, it comes out that, although different strategies and development plans have great potential, they are not able to take advantage of national interest. Obstacles arise from uneven and limited interest in participating in projects and the uncertainty of the measurements. As well as the lack of specific indicators and resources.